

RAPPORT 220

Prospectie met ingreep in de bodem aan de Astridlaan te Tongeren.

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Colim cvba

Driesen Petra, Joris Steegmans en Inge Van de Staey
Februari 2015

ARON-RAPPORT 220

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE MET INGREEP IN DE BODEM AAN DE ASTRIDLAAN TE TONGEREN.

ONDERZOEK UITGEVOERD IN OPDRACHT VAN COLIM CVBA

Driesen Petra, Joris Steegmans en Inge Van de Staey

Sint-Truiden
2015

Opgraving ☐		Prospectie ☒	
Vergunningsnummer:	2014/508		
Naam aanvrager:	Joris steegmans		
Naam site:	Tongeren, Astridlaan		

Colofon

**ARON rapport 220 – Archeologische prospectie met ingreep in de bodem aan de Astridlaan te Tongeren.
Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Colim cvba.**

Opdrachtgever: Colim cvba

Projectleiding: Petra Driesen

Uitvoering veldwerk: Petra Driesen, Joris Steegmans, Maxim Hoebreckx

Auteurs: Petra Driesen, Joris Steegmans en Inge Van de staey

Foto's en tekeningen: ARON bvba (tenzij anders vermeld)

Wettelijk depot: D/2015/12.651/3

*Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be
Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.*

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau
Diesterstraat 44, bus 201
3800 Sint-Truiden
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel/fax: 011/72.37.95

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2015

Inhoudstafel

Inleiding	1
1. Doelstelling	1
2. Bureaustudie.....	2
2.1 Methodiek.....	2
2.2 Onderzoeksresultaten	2
2.2.1 Algemene situering van het onderzoeksgebied	2
2.2.2 Historische achtergrond	4
2.2.3 Eerder archeologisch onderzoek	8
2.2.4 Gaafheid van het onderzoeksgebied	12
2.2.5 De geplande werkzaamheden	13
3. Het archeologisch onderzoek	14
3.1 Verloop	14
3.2 Methodiek	14
3.3 Onderzoeksresultaten	15
Conclusie en aanbevelingen.....	19

Bijlagen

- Bijlage 1: Administratieve gegevens
- Bijlage 2: Lijst met afkortingen
- Bijlage 3: Periodentabel
- Bijlage 4: Sporenlijst
- Bijlage 5: Fotolijst
- Bijlage 6: Vondstenlijst
- Bijlage 7: Overzichtsplan A3
- Bijlage 8: Detailplannen proefputten
- Bijlage 9: Profielen proefputten
- Bijlage 10: Inplantingsplan proefputten op ontwerpplan
- Bijlage 11: kadaster
- Bijlage 12: Bestaande toestand (enkel digitaal)
- Bijlage 13: Inplantingsplan en terreinprofielen nieuwe toestand (enkel digitaal)
- Bijlage 14: niveau -1 (bestaande en nieuwe toestand) (enkel digitaal)

Inleiding

Naar aanleiding van een geplande uitbreiding van supermarktketen Colruyt aan de Astridlaan te Tongeren, achtte het *Agentschap Onroerend Erfgoed* een archeologisch vooronderzoek noodzakelijk. Dit onderzoek werd ingegeven door de ligging van het bouwterrein binnen het tot dusver gekende Romeinse stadswefsel en door eerdere archeologische vondsten in de onmiddellijke omgeving ervan. Het te ontwikkelen terrein, dat binnen de 2de eeuwse stadsomwalling gelegen is maar buiten de 4de eeuwse, bevindt zich immers net ten zuiden van de archeologische site die in 2006 bij de bouw van de reeds bestaande Colruyt-winkel werd onderzocht. Het huidige onderzoek, waarvan het voorliggend rapport de resultaten behandelt en dat uitgevoerd werd in opdracht van de *Colim cvba*, bestond dan ook uit een bureaustudie en een proefputtenonderzoek met als doel de archeologische potentie van het nieuw te ontwikkelen terrein te kunnen inschatten.

Afb. 1: Kaart van België met aanduiding van het onderzoeksgebied. (Bron: NGI 2001).

1. Doelstelling¹

Doel van de prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ*-behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen).

Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Uit het bureauonderzoek: wat zijn de gekende gegevens van de nabijgelegen onderzoeken met name de aard van de sporen en de te verwachten stratigrafie?
- Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?
- Is het terrein verstoord?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologische vindplaatsen?
- Is er een bodemkundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet *in situ* bewaard kunnen blijven:
 - o Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 - o Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

¹ Conform de Bijzonder Voorwaarden bij Tongeren, Astridlaan (uitbreiding Colruyt).

2. Bureaustudie

2.1. Methodiek

Om een zicht te bekomen op de reeds gekende archeologische waarnemingen binnen het onderzoeksgebied en zijn directe omgeving werd in eerste instantie de *Centrale Archeologische Inventaris* geraadpleegd. Daarnaast werden de gegevens uit de onderzoeken aan de huidige Colruyt-winkel², samen met de opgravingsgegevens van de uitbreiding van de Kleine Kasteeltjes³, ca. 150 m in noordelijke richting gelegen, geanalyseerd om de archeologische verwachting van het terrein bij te stellen.

De landschappelijke context van het plangebied werd eveneens cartografisch onderzocht. Dit om de archeologische waarnemingen beter te kunnen kaderen. Hiervoor werd de topografische kaart en de bodemkaart geraadpleegd. Naast de kaart die W. Vanvinckenroye opstelde van Romeins Tongeren⁴, werden verschillende historische kaarten bestudeerd.

De ligging van eventuele ondergrondse kabels en leidingen werd opgevraagd via *KLIP*. Op deze wijze kon een beeld bekomen worden van de gaafheid van het onderzoeksgebied. Mevrouw Karlien Wauters, Projectleider Bouw *ArchitectenBureau Piet Colruyt*, bezorgde de benodigde informatie over het geplande nieuwbouwproject.

2.2 Onderzoekresultaten

2.2.1 Algemene situering van het onderzoeksgebied

Afb. 2: Kleurenorthofoto met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). Schaal 1:2.860 (Bron: Geopunt).

Het onderzoeksgebied, met een oppervlakte van ca. 4000 m², situeert zich net ten westen van het stadscentrum van Tongeren. Het terrein dat kadastraal gekend is als Tongeren: Afd. 1, sectie D, nrs. 285f, 284l3, 284z3, 284g4, 284h4, 284w2 en 284y2 (*Bijlage 11*), wordt ingesloten door de Astridlaan in het westen en de Molenstraat in het oosten. De noordelijke grens van het plangebied wordt gevormd door de reeds bestaande Colruyt-winkel met bijhorende parking (Afb. 2). Vijf huizen die tot voor kort op het te onderzoeken

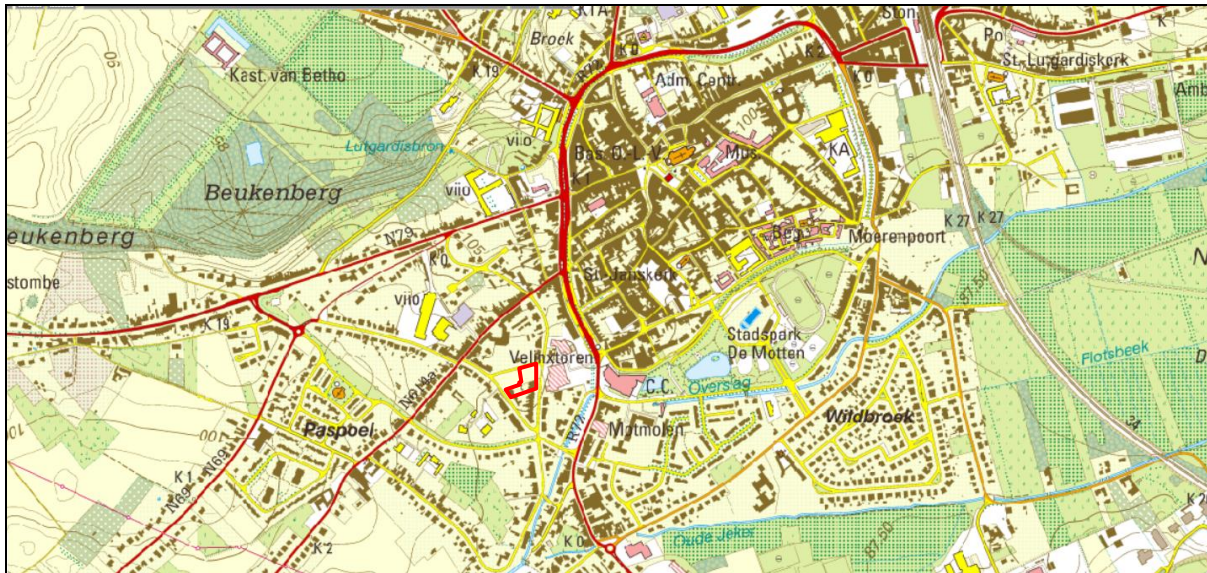
² Wyns S. (2007) *Tongeren, de Colruyt-site (ADC ArcheoProjecten, Vlaams Archeologisch Rapport 1)*, Amersfoort.

³ Celis D., Reygel P. en Wesemael E. (2014) *Archeologische onderzoek aan de Astridlaan te Tongeren. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Kleine Kasteeltjes Tongeren bvba (ARON-rapport 213)*, Sint-Truiden (in voorbereiding).

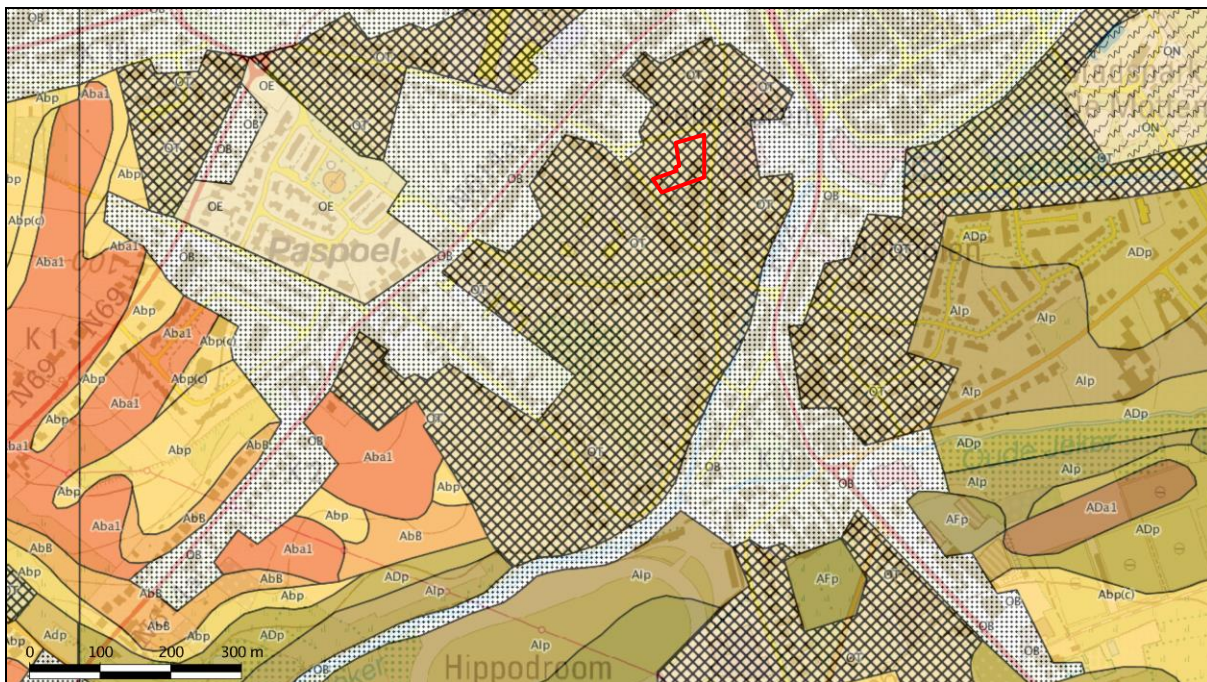
⁴ Vanvinckenroye W. (1985) *Tongeren, Romeinse stad*, Tielt.

terrein stonden en waarvan enkele onderkelderd waren, zullen vervangen worden door de uitbreiding van deze supermarktwinkel met bijhorende boven- en ondergrondse parking, groenaanleg en woongelegenheden.

Het onderzoeksterrein is gelegen op een laaggelegen lössplateau vlak ten noorden van de Jekervallei. Het terrein met een hoogte van ca. 90 m TAW is vrij vlak en nauwelijks geaccidenteerd, maar situeert zich wel aanzienlijk lager dan het centrum van Tongeren dat ruim 15 m hoger ligt. Ook ten noorden van het onderzoeksgebied stijgt het terrein abrupt 2 à 3 m. De reden hiervoor heeft vermoedelijk te maken met de aanwezigheid van de 4de eeuwse Romeinse stadsomwalling en gracht in deze zone, in combinatie met landschapswijzigingen door leemwinning, die plaatsvonden van in de Romeinse periode tot in recente tijden.⁵ De Jekervallei situeert zich ten zuiden en ten oosten van de site. (Afb. 3)

Afb. 3: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). Schaal 1: 10.000 (Bron: Geopunt).

Afb. 4: Topografische kaart met overlap van de bodemkaart en aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). Schaal 1:7.500 (Bron: DOV Vlaanderen).

⁵ Wyns S. (2007), p. 10

Op de bodemkaart (Afb. 4) staat het terrein aangegeven als een sterk vergraven (OT). In de Jekervallei zelf, komen natte tot zeer natte leembodems voor waarin geen profiel tot ontwikkeling is gekomen (Afb. 4: *Alp*, *ADp*). Buiten de Jekervallei zijn droge leembodems aanwezig waarin zich – afhankelijk van de topografische ligging van het terrein – in kwestie – al dan niet een textuur B-horizont heeft gevormd (Afb. 4: *Aba*, *Abp*). Een dergelijke horizont ontstaat door de aanrijking van klei afkomstig uit de bovenliggende bodemhorizont, ook wel de E-horizont genoemd. Terwijl de E-horizont door het uitspoelen van deze klei licht van kleur is en een horizontale gelaagdheid kent, is de Bt-horizont donker van kleur met een blokkige structuur. In de bovenkant van de Bt-horizont komt veelal een compacte *fragipan* voor die gekenmerkt wordt door een polygonale structuur. Het onderzoek uit 2006 dat vlak ten noorden van het huidige onderzoeksgebied uitgevoerd werd, leverde in de zuidwestelijke hoek van de opgravingsput een leembodem op waarvan zowel de E- als de Bt-horizont bewaard waren gebleven. Het voorkomen van een dergelijk gaaf bodemprofiel wijst erop dat het terrein – in tegenstelling tot wat de bodemkaart aangeeft – eerder beperkt vergraven is. In beide horizonten kwamen veel ijzerconcreties voor. Deze gleyverschijnselen zouden volgens de onderzoekers veroorzaakt zijn door de stagnatie van regenwater op de compacte Bt-horizont.⁶

2.2.2 Historische achtergrond

2.2.2.1 Beknopte geschiedenis van Tongeren⁷

Het ontstaan van Tongeren is al vaak voorwerp van discussie geweest. Vroeger nam men aan dat deze nederzetting gesticht werd als een legerplaats in de periode dat de Romeinse troepen van het Gallische binnenland naar de Rijn verplaatst werden, rond 15 v.Chr., of ontstond als bevoorradingskamp tijdens de campagnes tegen de Germanen aan de overzijde van de Rijn. Recentere onderzoeken lijken erop te wijzen dat de oudste archeologische lagen en vondsten in Tongeren inderdaad wel militair van aard zijn, maar niet per sé tot een fort behoren en pas omstreeks 10 v. Chr. te dateren zijn. Mogelijk werd het Romeinse leger in deze periode ingezet om een nieuwe stad te creëren, die als hoofdplaats voor de nieuwe *Civitas Tungrorum*⁸ moest dienen.

De aantrekkingskracht die de aanwezigheid van het leger en van deze hoofdplaats op de bevolking in de regio uitoefent, maakt dat Tongeren snel evolueert naar een echte stad. Er wordt een stratenet aangelegd, in een militair dambordpatroon van haaks op elkaar staande straten, waarlangs woonstalhuizen in inheemse traditie worden gebouwd. Rondom de nederzetting wordt een aarden wal met palissade en spitsgracht aangelegd.

Reeds na één generatie worden de huizen in inheemse traditie vervangen door woningen in een meer mediterrane stijl; meer bepaald houtlemen constructies met kamers geschikt rondom een binnenplaats. Al rond het midden van de eerste eeuw na Christus krijgen de straten van het dambordpatroon een verharding met kiezel.

In 69/70 slaat het noodlot echter toe: de stad wordt verwoest. Deze verwoesting, die traditioneel in verband gebracht wordt met de Batavenopstand in Neder-Germanië onder leiding van Julius Civilis, moet immers geweest zijn getuige de dikke brandlaag die bij vele opgravingen in de stad worden aangetroffen.

In het laatste kwart van de eerste eeuw, nadat de Batavenopstand de kop is ingedrukt door het Romeinse leger, breekt opnieuw een periode van rust aan en verrijst de stad uit haar as. Er worden opslagplaatsen en heiligdommen gebouwd en een aquaduct om de stad van het nodige water te voorzien. De versterking van de stadswoningen die in de Flavische periode geleidelijk zijn intrede doet, zet zich in de tweede eeuw volop in. Atuatuca Tungrorum krijgt in de tweede eeuw het statuut van *municipium*⁹. Tongeren is uitgegroeid tot de welvarende hoofdplaats van de *Civitas Tungrorum*, een gebied dat zich uitstrekte van de Ardennen tot het zuiden van het huidige Nederland.

⁶ Wyns S. (2007), p. 12.

⁷ Vanvinckenroye (1985); Mertens J. (1964) *Limburg in de Romeinse tijd*, (*Archaeologia Belgica* 75), Brussel; Nouwen R. (1997) *Tongeren en het land van de Tungri (31 V. Chr. – 284 n. Chr.)*, *Maaslandse Monografieën*, Leeuwarden-Mechelen.

⁸ *Civitas* van de Tungri: De regio rond het huidige Tongeren werd na de Gallische Oorlogen ten tijde van Caesar (midden eerste eeuw voor Christus) opnieuw bevolkt, onder andere door de stam van de *Tungri*.

⁹ De term werd gebruikt voor een stad die bij het Rijk was ingelijfd. De burgers van een *municipium* bezaten het (beperkte) Romeinse burgerrecht, maar behielden tegelijk hun zelfstandig bestuur, uitgezonderd rechtspraak en buitenlandse politiek.

In de tweede helft van de 2de eeuw wordt Tongeren opnieuw verwoest. Deze verwoesting die zich opnieuw uit in een brandlaag wordt in verband gebracht met de in historische bronnen¹⁰ vermelde invallen van de Germaanse stammen, mogelijk de *Chauci* of *Chatti*, omstreeks 172-174 AD. Vermoedelijk is deze brand een bijkomende stimulans geweest voor de bouw van de eerste stenen omwalling van de stad, die in de tweede helft van de tweede eeuw werd opgetrokken.

Deze invallen zijn echter nog maar klein bier vergeleken bij wat in de derde eeuw aan de Rijn grens staat te gebeuren. De dreiging van over de grenzen leidde in de derde eeuw tot een crisis op politiek, economisch, bestuurlijk en militair vlak. In 275/76, na de moord op keizer Aurelianus, wordt Noord-Gallië getroffen door de belangrijkste Germaanse invallen tot dan toe. Tongeren wordt voor de derde maal verwoest en veel landbouwbedrijven worden vernield of definitief opgegeven.¹¹

Historisch spreken we na deze Germaanse invallen van de laat-Romeinse periode. De laat-Romeinse samenleving ondergaat sterke veranderingen. Dankzij grootschalige hervormingen door Diocletianus en Constantinus I trad aan het begin van de 4de eeuw nog een tijdelijk herstel op. Ook Tongeren ondergaat grote veranderingen in de eerste helft van de 4de eeuw. Er wordt een nieuwe, veel kleinere stadsmuur aangelegd, waardoor de topografie van de stad ingrijpend verandert. In deze periode zou ook het Christendom zijn intrede doen in Tongeren. Dit blijkt uit de christelijke graven die werden aangetroffen in het noordoost grafveld en onder de basiliek. De stad kent ook het statuut van bisschopszetel met de aanwezigheid van Sint-Servatius, de bisschop van de Tungri.

In de 5de eeuw n. Chr. verliest *Atuatuca Tungrorum* zijn positie van administratief en militair centrum aan Maastricht. Welke rol Tongeren heeft gespeeld in de vroege Middeleeuwen is, spijs enzake enkele zeldzame vondsten uit de Merovingische periode (vijfde - zevende eeuw), niet duidelijk. Het is pas in de daaropvolgende Karolingische tijd dat de stad opnieuw in het licht van de historie treedt met de bouw van een nieuwe kerk en de stichting van een kapittel van kanunniken. Dat alles gebeurde steeds op de plaats van de huidige O.L.V.-kerk in wier omgeving ook de Sint-Maternuskapel en het oude bisschopshuis hadden gestaan. Het centrum van deze kerkelijke aanhorigheden (*monasterium*), eertijds omgeven door een primitieve omheining, zou de kern vormen van de latere stadsontwikkeling. Na afbraak van de Romaanse munsterkerk en de heropbouw van de thans nog bestaande kloostergang, werd in de eerste helft van de 13de eeuw aangevangen met de bouw van de huidige Onze-Lieve-Vrouwebasiliek in Gotische stijl. Vanaf die tijd ontstonden rondom het oude stadscentrum nieuwe handelswijken, verzorgingstehuizen en ambachtelijke kwartieren, die na de aanleg van de 13de eeuwse stadsomwalling uitgebreid werden met verschillende kloosters, enkele parochiekerkjes en een begijnhof.

Tongeren, een van de gegoede steden van het Luikerland, werd in 1677 bijna volledig platgebrand door de troepen van Lodewijk XIV, waarna de stad slechts moeizaam herstelde. Het is pas na 1830 dat er van een werkelijke heropleving kan gesproken worden.

2.2.2.2 Beknopte historie van het onderzoeksgebied

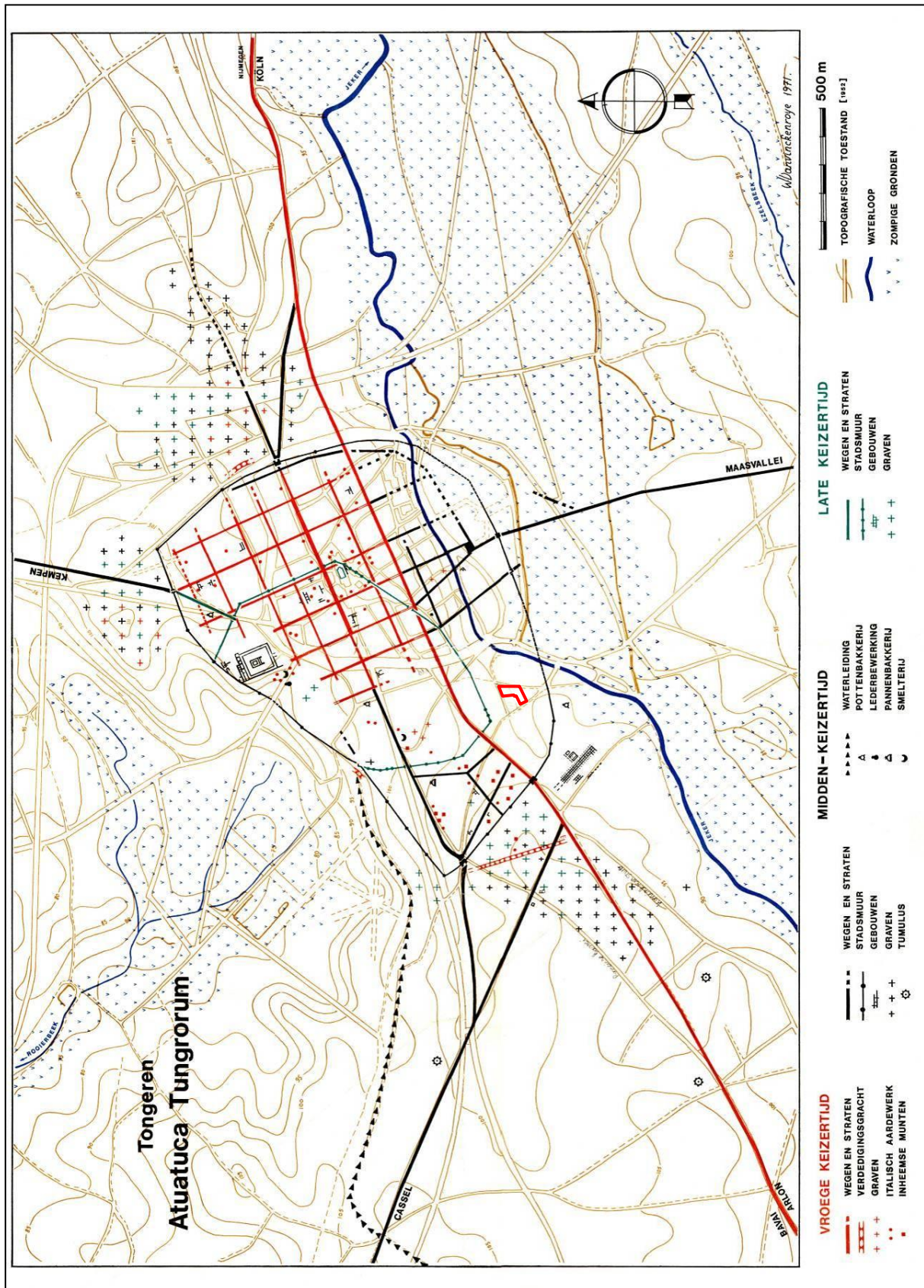
Het onderzoeksgebied is in de zuidwestelijke zone van de Romeinse stad (*Afb. 5*) gelegen op zo'n 75 m van de 2de eeuwse muur vandaan die vandaag de dag nog het straatbeeld siert ter hoogte van de Sabinuslaan.

Het betreft een zone die archeologisch gezien slecht gekend is, niet alleen omwille van de minder (grootschalige) archeologische onderzoeken die hier hebben plaatsgevonden maar ook – en dan vooral voor wat de Jekervallei betreft – omwille van het aanwezige metersdikke pakket *alluvium* dat de Romeinse sporen afdekt. Er is dan ook weinig geweten over de bewoning in dit gedeelte van de stad. Omwille van de zompige en moerasige ondergrond die deze zone kenmerkt bestond het idee dat dit stadsdeel pas met de bouw van de eerste omwalling in de 2de eeuw in gebruik genomen werd en als haven en/of artisanale zone dienst deed.¹²

¹⁰ Historia Augusta (SHA, Vita Didii Iuliani, 1, 6-9).

¹¹ Vanvinckenroye (1985), p. 63.

¹² Vanderhoeven (2007), *Tongres au Haut-Empire romain*, (Revue du Nord 10. Hors Série), p. 311.

Afb. 5: Kaart van Romeins Tongeren met aanduiding van het onderzoeksgebied (roodl). (Bron: Willy Vanvinckenroye (1971)).

Ook over het stratenpatroon is niet veel geweten. De Romeinse heerbaan die Boulogne-sur-Mer met Keulen verbond en die de Romeinse stad van zuidwest naar noordoost doorkruiste, situeert zich ten noorden van het onderzoeksgebied ongeveer ter hoogte van de huidige Koninksemsteenweg. De weinige, andere Romeinse straten die in deze sector gekend zijn, lijken aangelegd te zijn volgens een eerder onregelmatig patroon. Opgravingen die de laatste decennia aan de Koninksem- en de Sint-Truidersteenweg werden uitgevoerd, tonen echter aan dat in deze sector wel degelijk straten voorkomen die aangelegd zijn volgens hetzelfde orthogonale dambordpatroon zoals gekend uit het noordelijke en oostelijke deel van de stad. Al moet hierbij gemeld worden dat het wegdek van deze straten minder vaak is heraangelegd in vergelijking met deze uit de andere twee stadsdelen en dat ze vaak oudere bewoningssporen afdekken. Dit lijkt erop te wijzen dat deze straten minder lang in gebruik geweest zijn.¹³

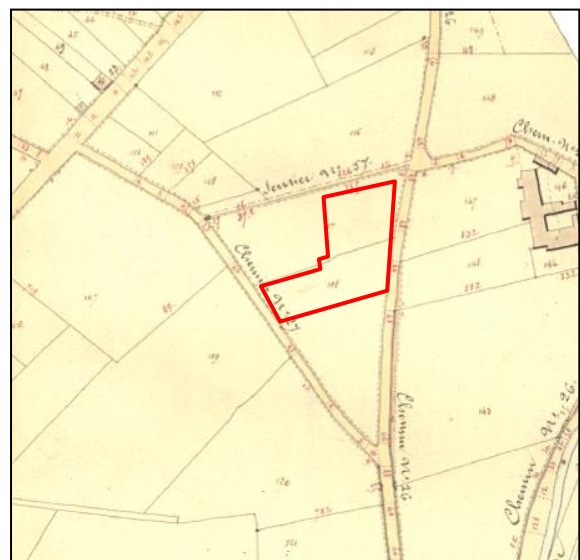
In de Romeinse periode zou tevens een afwateringsstelsel in dit deel van de stad aangelegd zijn die mogelijk ter hoogte van het onderzoeksgebied liep.¹⁴

In de 4de eeuw met de aanleg van de nieuwe omwalling, komt het onderzoeksgebied buiten de stad te liggen en dit blijft zo tot ver na de Middeleeuwen.

Op de *Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden*, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778, Afb. 6), staat het onderzoeksgebied aangegeven als een stuk landbouwgrond dat vlak buiten de Jekervallei gelegen is. De wegen, nu gekend als de Koninksemsteenweg en de Astridlaan zijn duidelijk zichtbaar. Ook de Molenstraat bestond reeds gedeeltelijk en was langs weerszijden afgeboord met een haag. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied bevond zich langs de Astridlaan een grote vierkantshoeve, *Tyskens Huys*, ongeveer op de plaats waar nu de *Brico* gelegen is. Zowel de Romeinse Kassei als de Astridlaan worden als *Chaussée des Romains* vermeld. Mogelijks heeft men de Astridlaan verward met de Koninksemsteenweg ter hoogte waarvan de Romeinse heirbaan Boulogne-sur-Mer – Keulen ooit liep

Omstreeks het midden van de 19de eeuw was het onderzoeksgebied nog steeds in gebruik als landbouwgrond en onbebouwd (Afb. 7. *Atlas van de Buurtwegen* (1841)).

Hetzelfde geldt voor de tweede helft van de 19de eeuw (Afb. 8. Topografische kaart 1878) en het eerste kwart van de 20ste eeuw. (Afb. 9. Topografische kaart 1923).

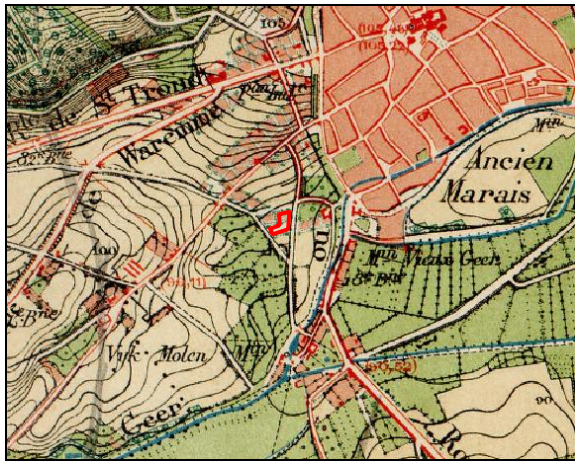

Afb. 6: Detail van de Ferrariskaart (1771-1778) met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). (Bron: Geopunt)

Afb. 7: Detail van de atlas van de Buurtwegen (1841), met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). (Bron: Geopunt)

¹³ Vanderhoeven (2007), p. 312-313.

¹⁴ Wyns S. (2007), p. 11. Een referentie naar dit afwateringstelsel wordt niet vermeld, waardoor hierover meer informatie ontbreekt.

Afb. 8: Detail van de topografische kaart van 1878 met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). (Bron: Patrimoine cartographique de Wallonie)

Afb. 9: Detail van de atlas van de Buurtwegen (1841), met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood). (Bron: Patrimoine cartographique de Wallonie)

2.2.3 Eerder archeologisch onderzoek

Rondom de site staan in de CAI (*Afb. 10*) meerdere vindplaatsen aangeduid.

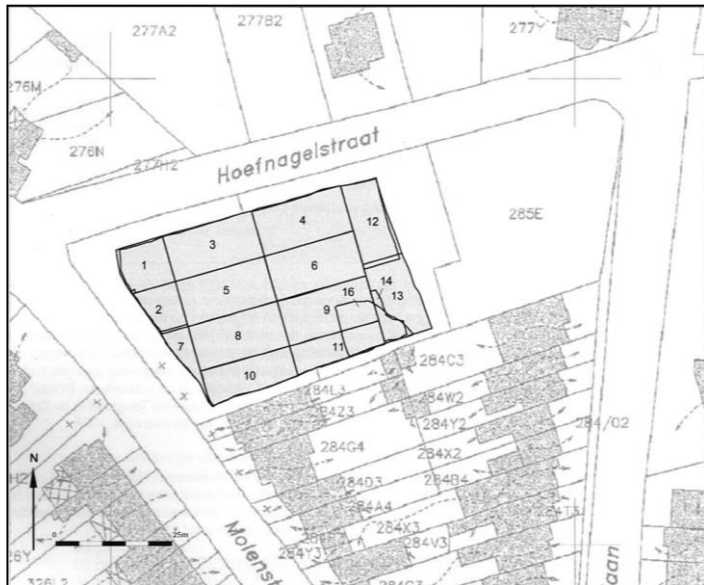

Afb. 10: Detail uit de Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van de omliggende vindplaatsen. Het onderzoeksgebied is in rood aangeduid. Schaal 1:5000 (bron: AGIV).

De meest belangrijke voor dit onderzoek is **CAI 52577**. Deze verwijst naar de grootschalige archeologische opgraving die in 2005 en 2006 vlak ten noorden en grenzend aan het onderzoeksgebied heeft plaatsgevonden naar aanleiding van de bouw van de huidige *Colruyt*. De aanzet van dit onderzoek werd gegeven door het toenmalige *Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed*, het huidige *Onroerend Erfgoed*, dat na het saneren van het terrein de vrijgekomen archeologisch sporen registreerden. Deze interventie, die niet enkel de zone van het huidige winkelcomplex omsloeg maar ook deze van de parking, wees uit dat onder de donkerbruine 4de eeuwse laag bewoningsporen uit de Romeinse tijd aanwezig waren waaronder enkele noordoost-zuidwest

georiënteerde muren. Langs de zuidrand van het terrein bevond zich tevens een middeleeuwse, oost-west georiënteerde veldweg.¹⁵

In 2006 werd het westelijke deel van deze zone, meer bepaald het terreindeel waarop nu de Colruyt zelf staat, opgegraven door het Nederlandse bedrijf ADC Archeoprojecten. Tijdens deze opgraving waarbij KNA-conform gewerkt werd¹⁶, werd het terrein met een oppervlakte van 3000 m² onderzocht door middel van 16 werkputten (Afb. 11). Gemiddeld werden per werkput twee vlakken aangelegd. Ter hoogte van de werkputten 1, 2, 3 en 16 gebeurde het onderzoek echter in drie vlakken omwille van de complexe gelaagdheid en grilligheid van een aanwezige depressie. Ook in de putten 13 en 14, waar rondom de aanwezige kelders meerdere sporenclusters aanwezig waren, werd een derde vlak geregistreerd.

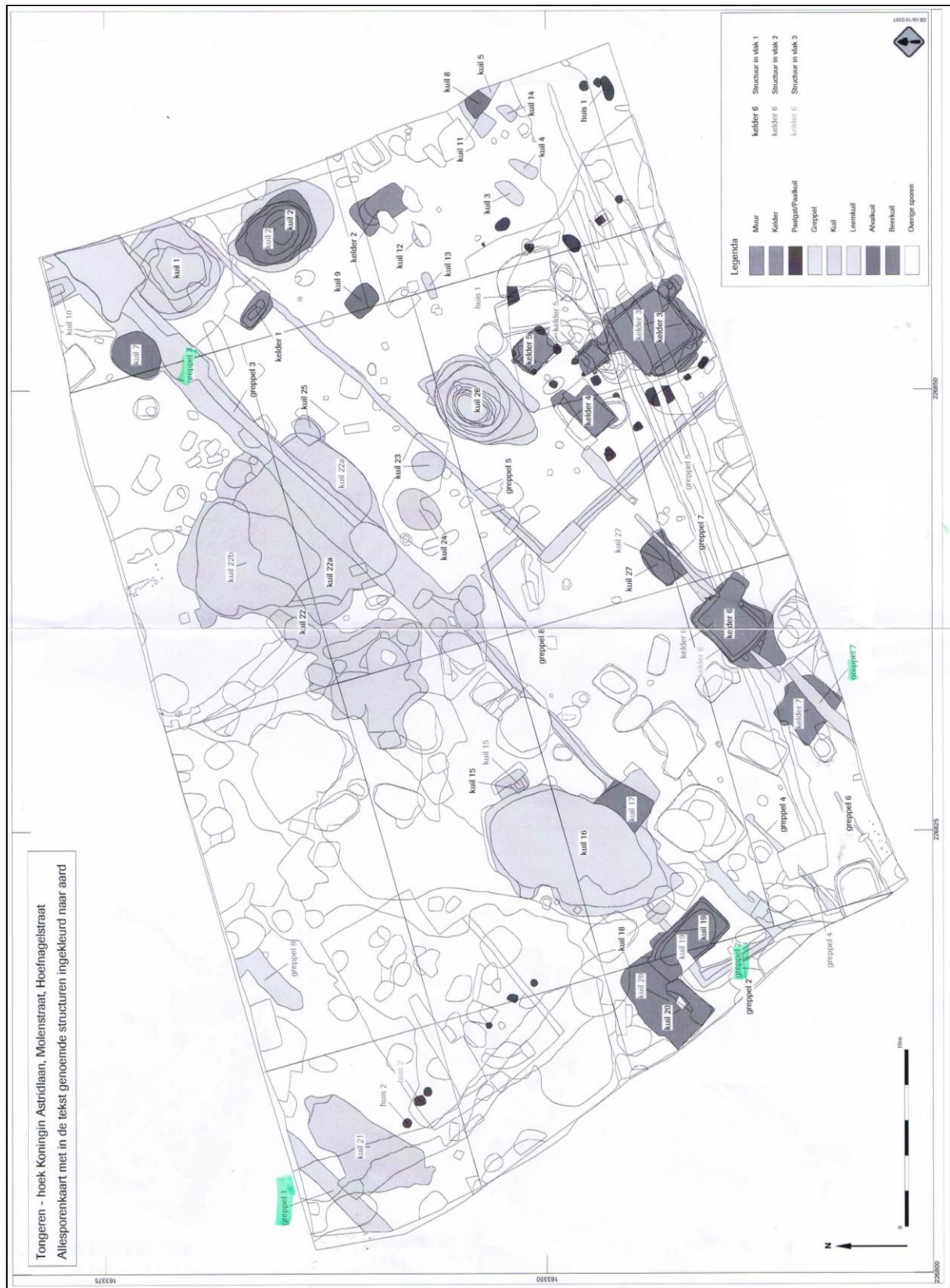
Afb. 11: Het situeringsplan van de werkputten uit de opgraving van het ADC in 2006. (Bron: Wyns S. (2007)).

Het onderzoek toonde aan dat in de noordwestelijke zone van het projectgebied een depressie aanwezig was die vanaf de 3de eeuw n. Chr. geleidelijk aan opgevuld geraakte. Als gevolg hiervan was de 4de eeuwse donkerbruine laag in deze zone beduidend dikker. Langs de zuidelijke rand van het onderzoeksgebied kon tevens een leembodem onderscheiden worden waarvan niet alleen de Bt-horizont maar ook de E-horizont bewaard was gebleven. Het is volgens de onderzoekers trouwens aan deze Bt-horizont te wijten dat het terrein eerder nat is en niet zozeer aan de ligging van het terrein vlakbij de Jekervallei of aan menselijk ingrijpen bijvoorbeeld door de aanleg van een afwateringsgreppel. Van een dergelijke greppel werden trouwens geen sporen aangetroffen.

Hoewel op de site in eerste instantie een artisanale wijk werd verwacht, kwamen tijdens de opgraving voornamelijk sporen van bewoning en van eerder kleinschalige, artisanale activiteiten (o.a. botbewerking) aan het licht. Vondsten van handgemaakt aardewerk suggereren dat de bewoning al teruggaat tot de Late-IJzertijd. De vroegste Romeinse bewoning dateert uit de tweede helft van de 1ste eeuw of het begin van de 2de eeuw. Langs de zuidelijke rand van het onderzoeksgebied werden immers sporen van een NW-ZO georiënteerde houtbouw (Afb. 12; huis 1) aangetroffen omgeven door een perceelsgreppel (Afb. 12; greppel 5). Van deze houtbouw die deels buiten het opgravingsgebied gelegen was, konden meerdere palen van de vakwerken buitenwanden onderscheiden worden. Binnenin de houtbouw was een houten kelder aanwezig (Afb. 12; kelder 3) en ook buiten het gebouw bevonden zich twee kleine houten keldertjes (Afb. 12; kelders 4 en 5). Uit dezelfde periode dateren tevens meerdere kuilen en beerputten. Een 4de houten kelder (Afb. 12; kelder 2) die meer oostwaarts gelegen was, hoort eveneens in deze periode thuis. Vanaf de 2de eeuw lijkt de bewoning op het terrein intenser te zijn. Hoewel er geen huisplattegronden herkend konden worden en noch vloerniveaus werden aangetroffen, wijzen enkele wandgreppels in deze richting (Afb. 12; greppel 4 en greppel 8). Mogelijk werd bij de bouw van deze houten gebouwen reeds steen aangewend bijvoorbeeld voor het optrekken van sokkels ter ondersteuning van de vakwerken wanden.

¹⁵ Wyns S. (2007), p. 7.

¹⁶ Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 3.1.

Afb. 12: Allesporenkaart uit de opgraving van het ADC in 2006. (Bron: Wyns S. (2007)).

Ondanks het ontbreken van plattegronden menen de onderzoekers uit de verspreiding van de aangetroffen gebouwsporen en kelders te mogen afleiden dat de bewoning uit deze en vorige periode zich vooral concentreerde in het zuidelijke deel van de opgravingzone, dit in tegenstelling tot het noordelijke deel – langs de huidige Hoefnagelstraat - waar de vele kuilen en beerputten de aanwezigheid van één of meerdere erven suggereren.

Vanaf de 3de eeuw vormt de noordwestelijke zone met de depressie een vrij ontoegankelijk gebied en wordt deze met afval gedempt. De verstening van de bewoning zet zich voort. Zo komen op het terrein één of meerdere gebouwen in steen voor (Afb. 12; uitbraaksporen greppel 1, 2, 3 7 en 9) en zelfs een stenen kelder (Afb. 12; kelder 6). Van deze stenen constructies is weinig overgebleven gezien ze zo goed als volledig afgebroken zijn. Mogelijk gebeurde dit in de 4de eeuw wanneer het terrein met de bouw van de tweede omwalling buiten de stad kwam te liggen. Hoe het ook zij, sporen van na de 3de eeuw ontbreken zo goed als volledig, uitgezonderd de middeleeuwse veldweg die langs de zuidelijk rand van het onderzoeksgebied liep.

Net ten zuiden van het onderzoeksterrein, op de kruising van de Molenstraat en de Astridlaan, werden met een metaaldetector munten aangetroffen die dateren uit de midden-Romeinse periode (**CAI 700828**). Ten zuidwesten van het onderzoeksgebied, aan de overzijde van de Molenstraat (**CAI 50556**)¹⁷, werd in 1995 door het IAP (Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, de voorloper van het VIOE en het huidige OE) een poging ondernomen om een terrein op te graven. Deze poging strandde omwille van de hoge stand van het grondwater. Toch konden de contouren van een niet nader te dateren oven ingetekend worden.

CAI 50463, 50415 en **163112**¹⁸ staan voor de 2de eeuwse stadsomwalling.

Meer in noordelijke richting langsheen de Koninksemsesteenweg, op de locatie waar zich vandaag Woonzorgcentrum *De Kleine Kasteeltjes* bevindt, vond de afgelopen eeuw meermaals een archeologisch onderzoek plaats. Het betreft twee kleinere proefonderzoeken in 1913 en 1971 en een grotere opgraving naar aanleiding van de bouw van het rusthuis in 2000 (allen **CAI 50416**) en een proefonderzoek en een opgraving in 2013-2014 bij een uitbreiding ervan (**CAI 207418**)¹⁹.

Het onderzoek in 1913 vond plaats op toenmalig kadastrummer 272r, in de tuin van Notaris *van Ormelingen*. Hierbij werden bouwpuin en constructieresten gevonden van een Romeinse steenbouw alsook een gracht die naar twee kalkovens liep.²⁰

In 1971 werd door het *Provinciaal Gallo-Romeins Museum* een proefonderzoek uitgevoerd op hetzelfde terrein en een aangrenzend perceel (272r en 272m). Aan de noordzijde van het terrein, langs de Romeinse weg Bavai-Keulen, lag het bouwniveau op 1,6 tot 1,8 m diepte. Hier vond men onder meer funderingsgreppels van een Flavisch gebouw in vakwerk. 65m naar het zuidoosten werden een V-vormig uitbraakspoor van de 4de eeuwse stadsmuur aangetroffen opgevuld met laat-Romeins puin en een mogelijke verdedigingsgracht. De rest van de zone binnen de muur en de weg bevatte geen verdere sporen maar was op sommige plaatsen diep afgegraven, mogelijk voor leemontginning om *tegulae* te maken. Deze afgraving was opgevuld met Romeins afbraakmateriaal en een grote hoeveelheid fragmenten van beenderen van runderen en varkens. De jongste datering van dit pakket zou het begin van de 3de eeuw zijn. Van de kalkovens en de Romeinse steenbouw aangetroffen bij het onderzoek uit 1913, werd geen spoor teruggevonden. Mogelijk werden de resten van de 4de eeuwse muur in 1913 foutief geïnterpreteerd. De beendervulling in de Romeinse leemontginningszone werd door *Vanvinckenroye* in verband gebracht met een beenhouwerij.²¹

In 2000 werd op ongeveer 25 m hiervan, bij de bouw van het bestaande bejaardentehuis, een noodopgraving uitgevoerd door het VIOE onder leiding van *Geert Vynckier* en *Alain Vanderhoeven*. Tijdens dit onderzoek vond men een waterput, oventjes, uitbraaksporen van meerdere houten constructies uit de 1ste eeuw en steenbouwresten uit de 2de en 3de eeuw. Tevens trof men in de uiterste noordoosthoek van het terrein een 6 m

¹⁷ Dit CAI-nummer staat niet vermeld op Afb. 10.

¹⁸ Dit CAI-nummer staat niet vermeld op Afb. 10 maar situeert zich ter hoogte van de Sabinuslaan.

¹⁹ Dit CAI-nummer staat niet vermeld op Afb. 10 maar situeert zich ter oosten van CAI 50416.

²⁰ Huybrigts F. (1914) Bull. Soc. Scient. Litt. Du Limbourg, XXXII, 112-117.

²¹ Vanvinckenroye W. (1971) *Tongeren: onderzoek nabij de IVe-eeuwse stadswal*, in: *Archeologie*, 1971-1, 14-15.

bij 6 m groot deel van een kiezelweg aan, die van het noordwesten naar het zuidoosten liep en zo licht afwijkt van het gekende dambordpatroon. Al deze sporen bevonden zich op een diepte van ca. 1m50.²²

Bij de uitbreiding van het woonzorgcentrum in 2013 werd door ARON bvba een proefputtenonderzoek uitgevoerd waarbij drie proefputten werden aangelegd. Eén proefput bevatte onder de 4de eeuwse zwarte laag een dik beenderpakket dat toen reeds geïnterpreteerd werd als het wegdek van een Romeinse weg. Twee andere proefputten maakten duidelijk dat een groot, centraal gedeelte van het onderzoeksgebied verstoord was tot onder de Romeinse lagen; de archeologische sporen waren reeds grotendeels vergraven door een postmiddeleeuwse leemgroeve.²³ Bij de opgraving die hierop volgde, uitgevoerd in het voorjaar van 2014, waren in de 'zwarte laag' geen sporen te herkennen. Uit zeefstalen kon afgeleid worden dat de deze laag zoals overal in de Romeinse stad bestaat uit gehomogeniseerde en relatief kleine fragmenten van bouw materiaal (dakpanfragmenten, mortel), natuursteen, aardewerk en relatief veel metaalvondsten. De fragmenten, voor zo ver dateerbaar, horen in de 3de en de 4de eeuw n. Chr thuis. Naast de resten van een leemgroeve kwamen verder drie soorten sporen aan het licht. De eerste groep sporen bestond uit de resten van een Romeinse weg, die 4de eeuws in aanleg lijkt, en uit twee lagen bestaat, een fundament en een afwerkingslaag. De weg is naar alle waarschijnlijkheid de weg die de 4de eeuwse stadsmuur begeleidt aan de binnenzijde van de muur.

De tweede groep sporen bestond uit paalkuilen, kuilen en greppels die de bewoning tussen de eerder genoemde weg en de weg net ten noordoosten van de projectzone vertegenwoordigen. Hoewel de onderzochte oppervlaktes met paalkuilen, kuilen en greppels te klein waren om huisplattegronden te reconstrueren, kon wel vastgesteld worden dat er in de sporen een oriëntatie bestaat die de richting van het aanwezige wegennet aanhoudt. De laatste sporengroep omvat een serie kuilen en greppels die zich langs de westelijke rand van de groeve (en de bouwput) bevonden, en die op basis van de geassocieerde aardewerkvondsten in de IJzertijd te dateren zijn. Er werden niet genoeg sporen terug gevonden om huisplattegronden of een oriëntatie van het geheel van de sporen vast te stellen. Wel werd vermoed dat deze sporen behoren tot een IJzertijderf, zoals dit in het verleden al eerder werd vastgesteld in Tongeren. Blijkbaar hebben voor de aanleg van de Romeinse stad hier en daar losse erven (woonstalhuizen, spiekers, omheiningen...) bestaan op de Tongerse heuvelrug. Met de latere Romeinse stad is tot nu toe geen enkele relatie aan te tonen.²⁴

2.2.4 Gaafheid van het onderzoeksgebied

Recente bouwactiviteiten en graafwerkzaamheden hebben enkele sporen achtergelaten in het onderzoeksgebied. (Bijlage 12)

In 2006 werd bij de aanleg van de huidige parking ongeveer een meter grond van het terrein afgegraven. Op perceel D285f gebeurde deze afgraving onder begeleiding van de archeologen van het VIOE die de sporen die zichtbaar werden in het eerste vlak – dat onder de 4de eeuwse donkerbruine laag werd aangelegd - registreerden. De aanleg van het parking op perceel D284h4 werd echter niet archeologisch opgevolgd.

Van de twee huizen langs de Astridlaan was het meest zuidelijke huis gelegen op perceel D284y² (Astridlaan 51) voorzien van een kelder en een aflopend inrit. Ook twee van de drie huizen langs de Molenstraat, meer bepaald de huizen gelegen op de percelen D284g4 en D284z3 (respectievelijk Molenstraat 38 en 36), waren onderkelderd. De verstoringen reiken in deze zones tot een diepte van minstens één meter onder het straatniveau²⁵. In de tuin van woning Astridlaan 51 was een vijver aanwezig. Deze was echter erg ondiep (max. 60 cm). In alle tuinen stond ook een kleine berging. Opmerkelijk is tevens dat de tuinen van de woningen gelegen langs de Astridlaan ca. 40 cm hoger gelegen zijn dan deze van de woningen langs de Molenstraat.

Al bij al zijn de recente verstoring binnen het onderzoeksgebied eerder beperkt te noemen.

²² Mondelinge mededeling G. Vynckier en A. Vanderhoeven (OE).

²³ Reygel P. (2013) *Prospectie met ingreep in de bodem aan de Astridlaan te Tongeren. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Hansen-Hardy bvba (ARON-Rapport 186)*, Sint-Truiden.

²⁴ Celis D., Reygel P. en Wesemael E. (2014) *Archeologische onderzoek aan de Astridlaan te Tongeren. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Kleine Kasteeltjes Tongeren bvba (ARON-rapport 213)*, Sint-Truiden. (rapport in voorbereiding)

²⁵ Zoals momenteel waar te nemen op het terrein.

Afb. 13: Zicht op de percelen langs de Astridlaan met links de zone verstoord door de bouw van een onderkelderd huis en een aflopende inrit.

2.2.5 De geplande werkzaamheden

Colim cvba plant ter hoogte van het onderzoeksgebied een uitbreiding van de ernaast gelegen handelsruimte evenals de boven- en ondergrondse parkeerplaats. (Bijlage 13 en 14)

De uitbreiding van de handelsruimte is voorzien ter hoogte van de percelen langs de Molenstraat (D285f (deel), D284i3, D284z3, D284g4 (deel)). Om de bouw van deze uitbreiding met een oppervlakte van 810 m² mogelijk te maken zal een palenwand (met verankering) worden geplaatst die de contouren van het toekomstige gebouw. Wegens de natte omstandigheden op het terrein wordt eveneens een droogzuiging voorzien.

Ten zuiden van en grenzend aan het nieuw winkelcomplex (zuidelijk deel van perceel D284g4) zal een woonhuis worden gebouwd. Deze wordt niet onderkelderd. In de achterliggende, 6 m brede tuin is een ondergrondse regenwaterput (10.000 l) voorzien. Voor de aanleg van de achtertuin zal een 30-tal cm grond worden afgegraven.

Perceel 284y2, het meest zuidelijke perceel langs de Astridlaan, zal als groenzone worden ingericht. Deze groenzone bevat ondergronds een sprinklertank en een bufferveld (bufferveld 3; 8,40 x 3,60 m; aanzetpeil: min. 1,12 m –mv)). Ter noorden hiervan op de percelen D284w² en 284h4 wordt een nieuwe loskade en een nieuwe in- en uitrit voor de ondergrondse parking aangelegd. Deze zijn respectievelijk 5,5 en 7 m breed en 24,55 m lang.

Tot slot wordt de bestaande ondergrondse parking uitgebreid. Dit gebeurt zowel onder het nieuw te bouwen winkelcomplex als onder de bovengrondse parking op perceel D285f. Deze laatste uitbreiding heeft een oppervlakte van 540 m². Een deel van deze zone is wel al verstoord door de aanleg van de huidige inrit naar de ondergrondse parkeerplaats. Voor de uitbreiding van deze ondergrondse parking zal het terrein 3 tot 4 m diep worden afgegraven.

Momenteel is voorzien dat deze werken in drie fasen worden uitgevoerd. Eerst wordt het winkelcomplex en het woonhuis erlangs voorzien, vervolgens de parking en nieuwe inrit en loskade en als laatste de uitbreiding van de ondergrondse parking onder de huidige parking.

3. Het archeologisch onderzoek

3.1 Verloop

Voorafgaandelijk aan het onderzoek werd op naam van Joris Steegmans een vergunning voor het uitvoeren van een prospectie met ingreep in de bodem bij het Agentschap Onroerend Erfgoed aangevraagd. Deze vergunning werd op 12 december 2014 afgeleverd onder het dossiernummer 2014/508. De vergunningen voor het gebruik van een metaaldetector werden afgeleverd onder hetzelfde dossiernummer en stond op naam van Joris Steegmans en Benjamino Emons.

Op 1 december 2014 vond op locatie een startvergadering plaats waarop Ingrid Vanderhoydonck (*Onroerend Erfgoed*), Karlien Wauters (*Architectenbureau Piet Colruyt*), Petra Driesen (*Aron bvba*) en Stijn Duchateau (*AVC Veiligheid bvba*) aanwezig waren. Tijdens deze vergadering werd overeengekomen het terrein door middel van drie proefputten, van 2 m breed en 4 m lang te onderzoeken. Deze proefputten worden in de tuinen aangelegd op een deels verspringende, O-W georiënteerde lijn. Het volstaat om de proefputten tot op het eerste archeologische niveau aan te leggen.

Op 27 en 28 januari 2015 vond het proefputtenonderzoek plaats. De huizen die oorspronkelijk op de te onderzoeken percelen stonden waren in de weken voor het onderzoek afgebroken. Het onderzoek, in opdracht van *Colim cvba* stond onder leiding van Petra Driesen en werd uitgevoerd door Joris Steegmans, Maxim Houbreckx en Petra Driesen. Benjamino Emons voorzag in de metaaldetectie. De grondwerken gebeurden door *Gemoco nv*; *ARON bvba* stond in voor de digitale opmeting van de aangelegde putten en de aangetroffen sporen. Michiel Steenhoudt, stadsarcheoloog van Tongeren, bracht de site een bezoek op 27 januari.

3.2 Methodiek

Het eigenlijke veldwerk bestond uit de aanleg van drie proefputten waarvan de locatie op de voorafgaandelijke startvergadering vastgelegd was.

Proefput 1 is in de achtertuinen van de woningen op de percelen D284g4 en D284z3 gelegen. Deze proefput die noordwest-zuidoost georiënteerd is, is 6,5 m lang en 2 m breed. De proefput is uitgegraven tot op een diepte van 1m30 onder het maaiveld.

De tweede proefput situeert zich in de achtertuinen van de woningen op de percelen 284l3 en 284z3. Deze proefput heeft een noordoost-zuidwest oriëntering en meet 2m op 5m. De diepte van de put bedraagt ca. 1m20 onder het maaiveld.

Proefput 3, dus juist zoals proefput 1 noordwest-zuidoost georiënteerd is, bevindt zich in de achtertuinen van de woningen op de percelen D284w2 en D284y2. De put is 4,5 m lang en 2m breed. De diepte bedraagt ca. 80 cm onder het maaiveld.

De drie proefputten samen vertegenwoordigen een oppervlakte van 32 m².

Alle drie de proefputten werden machinaal aangelegd tot op het eerste archeologische vlak onder de 4de eeuwse donkerbruine laag. Van zowel proefput 1 als proefput 3 werd de noordelijke zijde iets dieper uitgegraven met als doel de moederbodem aan te treffen. In proefput 1 is deze poging na 30 cm gestaakt wegens het aanwezige grondwater. In proefput 3 gebeurde dit na 65cm gezien toen duidelijk werd dat hiermee een diepe kuil weggegraven werd.

Van alle proefputten werden de bodem en drie van de vier profielwanden opgeschoond, gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1/20. De uitgegraven grond werd met een metaaldetector onderzocht op de aanwezigheid van metalen voorwerpen. Tot slot werden in het vlak van de proefputten vijf boringen

geplaatst waarvan één in proefput 1 en telkens twee in proefput 2 en 3. De boring in proefput 1 (BP 1) bereikte een diepte van ca. 1 m. Omwille van het opkomende grondwater kon echter niet dieper geboord worden. De twee boringen in proefput 2 (BP2 en BP3) gingen tot op een diepte van respectievelijk 1m10 en 1m. Ook deze boringen moesten gestaakt worden omwille van de hoge waterstand. BP 4 in het zuidelijke deel van proefput 3 was 30 cm diep; BP 5 in het noordelijke, verdiepte deel, van dezelfde proefput 25 cm.

Bij de uitwerking van het onderzoek werd een databank opgesteld met vondsten, fotolijst en sporenlijst. De veldtekeningen zijn eveneens gedigitaliseerd.

3.3. Onderzoeksresultaten

Al de drie proefputten (Afb. 14 t.e.m. 24; bijlagen 4 t.e.m. 10) vertonen een vergelijkbare stratigrafie bestaande uit bovenaan een donkergrijs tot zwart grondpakket (S1) met spikkels houtskool, baksteen, steenkool, enz. erin. Dit pakket met een gemiddelde dikte van 40 cm kan op basis van de bijmenging als postmiddeleeuws gedateerd worden.

Hieronder komt in de proefputten 1 en 2, die in de tuinen van de huizen langs de Molenstraat gelegen zijn, een ietwat lichter gekleurd, donkerbruigrijs pakket (S2) voor met een dikte van 30 cm waarin eveneens steenkool aanwezig is. Dit pakket is niet aanwezig in proefput 3. In deze proefput kwam onder het zwarte pakket onmiddellijk de 4de eeuwse donkerbruine laag (S3/S9) tevoorschijn die ter hoogte van deze proefput 25 cm dik is. In de proefputten 1 en 2 is deze laag iets dikker. Uitgezonderd een enkele brok kalkmortel en een fragment van een Romeinse dakpan bevat deze laag opvallend weinig bouwpuin als bijmenging.

Deze laag dekt in alle drie de proefputten oudere Romeinse sporen af. In proefput 1 bevindt dit sporenniveau zich op een diepte van 1m10 onder het maaiveld, in proefput 2 op een diepte van 1m05 onder het maaiveld en in proefput 3 op een diepte van 95cm onder het maaiveld. Zowel in proefput 1, 2 en 3 kunnen de aangetroffen sporen omschreven worden als lagen die respectievelijk de nummers S4, S8 en S13 meekregen. In het vlak van proefput 1 kon echter wel de aanzet onderscheiden worden van een grote kuil (S5 t.e.m. 7) afgeboord door een kleien band. Ook in proefput 3 is een kuil (S11) aangesneden. Deze beschikte over een gelaagde opvulling. Het spoor zelf werd doorsneden door een paalkuil (S10).

Op welke diepte de moederbodem zich bevindt, is ook na dit proefputtenonderzoek niet met zekerheid te zeggen. In de boorstalen van BP 1 t.e.m. 3 (PP1 en PP 2, afb. 20-22) is geen moederbodem aangetroffen. De twee boringen in proefput 3 leverden op een diepte van 30 (BP 4, afb. 23) tot 25 cm (BP 5, afb. 24) onder het vlak een homogeen leempakket op. Het leempakket uit BP 4 zou best wel eens S12 kunnen zijn - een homogeen leempakket met een bijmenging van een enkele spikkel houtskool - dat in het noordelijk en oostelijk profiel van de proefput onder S 13 werd aangesneden. Het leempakket uit BP5, een eveneens homogeen leempakket maar dan zonder bijmenging, zou de moederbodem kunnen zijn hoewel het ook om egalisatielaag of een terrasseringspakket zou kunnen gaan. Dergelijke laatste pakketten zijn vaak vondstarm met als gevolg dat ze in een boring wel eens met de moederbodem verward kunnen worden.

Het uitgevoerde onderzoek leverde eerder weinig vondsten op. Zo kon uit de 4de eeuwse donkerbruine laag een weinig aardewerk ingezameld worden waaronder een wandfragment van een *dolium* (V2), twee wandfragmenten gladwandig aardewerk (V2), een randfragment van een ruwwandige kom van het type Ton 49²⁶ (V2) en twee fragmenten van een 2de eeuwse *terra sigillata*-bord BET 54/55²⁷ (V1) en een bodemfragment van vermoedelijk een Dragendorff 37²⁸ (V1). Daarnaast bevatte dit pakket ook een muntje, een *Antoninianus*, uit de 3de eeuw (V2). Laag 2 uit S11 leverde een bronzen gesp op (V5). De storthopen van de drie proefputten bevatten eveneens drie (sterk gecorrodeerde) munten waaronder een vermoedelijke as, een loden gewicht, een beslagplaatje, een gesp en een beugel van een draadfibula (V3 en 4).

²⁶ Vilvorder, F., E. Hartoch, A. Vanderhoeven en A. Lepot (2010) *La céramique de Tongres, quatre siècles de production d'un caput civitatis*, SFECAG, Actes du Congrès de Chelles, p. 241-256.

²⁷ Bet P. en A. Delor (2000) *La Typologie de la sigillée lisse de Lezoux et de la Gaule Centrale du Haut-Empire*, SFECAG, Actes du Congrès de Libourne. Société Française d'Étude de la Céramique en Gaule, Marseille.

²⁸ Dragendorff H. (1895) *Terra Sigillata. Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen und römischen Keramik*, Bonner Jahrbücher 46, 18 – 155.

Afb. 14: Proefput 1.

Afb. 15: Proefput 2

Afb. 16: Proefput 3 met in het verdiepte deel kuil S11.

Afb. 17: Zicht op het west-profiel van proefput 1.

Afb. 18: Zicht op het noord-profiel van proefput 2

Afb. 19: Zicht op het oost-profiel van proefput 3.

Afb. 20 (boven links): BP 1.

Afb. 21 (boven rechts): BP 2.

Afb. 22 (midden links): BP 3.

Afb. 23 (midden rechts): BP 4

Afb. 24 (onder): BP 5.

Conclusie en aanbevelingen

Op 27 januari 2015 werd door ARON bvba een proefputtenonderzoek uitgevoerd aan de Astridlaan te Tongeren. Reden voor dit onderzoek is de geplande uitbreiding van de Colruyt, die vlak ten noorden van het onderzoeksgebied gelegen is. Tijdens het onderzoek werd getracht om door middel van een bureaustudie en een de aanleg van drie proefputten een antwoord te bekomen op onderstaande onderzoeksvragen:

Uit het bureauonderzoek: wat zijn de gekende gegevens van de nabijgelegen onderzoeken met name de aard van de sporen en de te verwachten stratigrafie?

Het onderzoeksgebied is in de zuidelijke zone van de Romeinse stad gelegen op zo'n 75 m van de 2de eeuwse muur vandaan. Met de bouw van de tweede omwalling in de 4de eeuw kwam dit gebied buiten de stad te liggen en dat bleef ook zo tot ver na de middeleeuwse periode. De zuidelijke zone van de Romeinse stad is archeologisch gezien minder goed gekend. Algemeen wordt aangenomen dat dit gebied pas in de loop van de 2de eeuw in gebruik genomen werd en dat het als haven en/of ambachtswijk dienst deed. Ook zou in de Romeinse tijd een uitgebreid afwateringssysteem op de Jeker aangelegd zijn die mogelijk ter hoogte van het terrein passeerde.

Het onderzoek dat in 2006 op het terrein ten noorden van het huidige onderzoeksgebied werd uitgevoerd toonde aan dat de bewoning in de Romeinse periode zeker teruggaat tot de tweede helft van de eerste eeuw of het begin van de 2de eeuw toen op het terrein – en dan hoofdzakelijk in de zuidoostelijke hoek ervan – minstens één maar mogelijke meerdere vakwerken gebouwen opgetrokken werden. In en rond het gebouw konden enkele houten keldertjes onderscheiden worden. Ten noorden van het gebouw kwamen meerdere kuilen en beerputten voor met nederzettingsafval erin. In de loop van de tweede eeuw zou de bewoning intenser geworden zijn met vakwerken gebouwen die deels in steen vervaardigd. Ondanks het ontbreken van plattegronden menen de onderzoekers uit de verspreiding van de aangetroffen gebouwsporen en kelders te mogen afleiden dat de bewoning uit deze en de vorige periode zich vooral concentreerde in het zuidelijke deel van de opgravingzone, dit in tegenstelling tot het noordelijke deel waar de vele kuilen en beerputten de aanwezigheid van één of meerdere erven suggereren. In de loop van de 3de eeuw heeft een stenen constructie op het terrein gestaan die echter later afgebroken werd. In de 4de eeuw werd het terrein verlaten. De sporen uit deze en latere periodes zijn zeer beperkt; het betreft een in dikte variërende donkerbruine laag (zgn. 4de eeuwse zwarte laag) en een O-W georiënteerde middeleeuwse veldweg langs de zuidrand van het terrein. Hoewel hier geen sporen van zijn teruggevonden suggereren de vondsten van handgevoemd aardewerk dat het terrein reeds in de (Late) IJzertijd bewoond geweest. IJzertijd-aardewerk werd eveneens aangetroffen bij het onderzoek dat in 2014 langs de Koninksemsteenweg werd uitgevoerd. Het is ook uit andere Tongerse opgravingen bekend. Blijkbaar hebben voor de aanleg van de Romeinse stad hier en daar losse ijzertijd-erven (woonstalhuizen, spiekers, omheiningen...) bestaan op de Tongerse heuvelrug. Verder leverde het onderzoek dat plaatsvond op een terrein dat zeer zwaar verstoord was door postmiddeleeuwse leemontginning, de resten op van een 4de eeuwse weg die langs de binnenzijde van de omwalling uit deze periode gelegen was en waarvan het wegdek uit een dik pakket dierlijk bot bestond. Ook werden sporen van bewoning aangetroffen uit de eerste drie eeuwen van onze jaarrekening. Deze waren door de recente vergravingen echter sterk versnipperd.

Als we de waarnemingen uit het onderzoek van 2006 doortrekken naar het huidige onderzoeksgebied dan kunnen we de volgende sporen verwachten:

- een O-W georiënteerde middeleeuwse veldweg die ongeveer ter hoogte van de grens tussen de percelen D284h4 en D284I3 gelopen moet hebben;
- de 4de eeuwse zwarte laag die in westelijke richting dikker wordt;
- één of meerdere 3de eeuwse stenen constructies die vermoedelijke grotendeels uitgebroken zijn;
- houten constructies uit de 2de eeuw die reeds gedeeltelijk 'versteend' zijn;
- houtbouw uit de eerste helft van de 1ste eeuw en/of het begin van de 2de eeuw: meer concreet bestaat de mogelijkheid dat in de noordoostelijke hoek van perceel D284I3 het erf wordt aangetroffen dat tijdens het onderzoek van 2006 reeds gedeeltelijk onderzocht werd. Binnen dit erf dat omgeven werd door een perceelsgreppel werd immers een deel van een huisplattegrond aangesneden die in zuidoostelijke richting verder liep;

- ijzertijdbewoning

In samenhang met de gebouwen, kunnen eveneens beerputten, kuilen, kelders, enz. aangetroffen worden opgevuld met voornamelijk consumptieafval. Afval van artisanale activiteiten (botbewerking) werd immers slechts in beperkte hoeveelheden aangetroffen tijdens het onderzoek van 2006.

Rekening houdend met het onderzoek dat in 2000 door het VIOE aan de Koninksemsteenweg werd uitgevoerd en waarbij een NW-ZO georiënteerd wegdeel werd aangetroffen, zou ter hoogte van het huidige onderzoeksgebied eveneens een weg verwacht kunnen worden. Hetzelfde geldt eveneens voor de afwateringsgracht gekend uit de oude opgravingsliteratuur.

Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?

Het huidige onderzoek leverde meerdere archeologische lagen en sporen op. De natuurlijke bodem werd mogelijk aangetroffen in de derde proefput die gelegen is op de percelen langs de Astridlaan.

Is het terrein verstoord?

Op het terrein komen een aantal verstoringen voor die te wijten zijn aan eerder recente graaf- en bouwwerkzaamheden.

Zo werd in 2006 werd bij de aanleg van de huidige parking ongeveer een meter grond van het terrein afgegraven. Op perceel D285f gebeurde deze afgraving onder begeleiding van de archeologen van het VIOE die de sporen die zichtbaar werden in het eerste vlak – dat onder de 4de eeuwse donkerbruine laag werd aangelegd - registreerden. De aanleg van het parking op perceel D284h4 werd echter niet archeologisch opgevolgd.

Van de twee huizen langs de Astridlaan was het meest zuidelijke huis gelegen op perceel D284y² (Astridlaan 51) voorzien van een kelder en een aflopend inrit. Ook twee van de drie huizen langs de Molenstraat, meer bepaald de huizen gelegen op de percelen D284g4 en D284z3 (respectievelijk Molenstraat 38 en 36), waren onderkelderd. In de tuin van woning Astridlaan 51 was een vijver aanwezig. Deze was echter erg ondiep (max. 60 cm). In alle tuinen stond ook een kleine berging.

Al bij al zijn de recente verstoring binnen het onderzoeksgebied eerder beperkt te noemen.

Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.

Het proefputtenonderzoek leverde in totaal 13 sporen op. Het betreft twee postmiddeleeuwse zwarte lagen die de 4de eeuwse donkerbruine laag afdekken. Hieronder werden de oudere Romeinse sporen aangetroffen die op een paalkuil en twee kuilen na als lagen geïnterpreteerd kunnen worden. In de vulling van de kuilen konden meerdere lagen onderscheiden worden.

Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?

De sporen zijn antropogeen

Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

De bovenste zwarte laag was deels verstoord. De bewaringstoestand van de overige sporen valt als goed te omschrijven.

Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?

De sporen maken deel uit van meerdere structuren.

Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?

De bovenste twee pakketen zijn postmiddeleeuws qua ouderdom, de overige sporen zijn Romeins.

Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologische vindplaatsen?

De sporen maken zeker deel uit van de archeologische site vlak ten noorden van het onderzoeksgebied die in 2006 door het ADC opgegraven werd. Het is echter niet mogelijk een link te leggen met een bepaald spoor of een bepaalde structuur uit deze vindplaats.

Is er een bodemkundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?

Gezien de moederbodem tijdens het huidige onderzoek niet met zekerheid werd aangesneden, kan hierop geen antwoord gegeven worden.

Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?

Voor zover dit van een lagenpakket gezegd kan worden, goed. Indien ter hoogte van het huidige onderzoeksterrein eveneens een leembodem aanwezig is waarvan niet alleen de Bt- maar ook de E-horizont bewaard gebleven is – en uitgaande van het onderzoek van 2006 is de kans hierop het grootst in de noordwestelijke hoek van het huidige onderzoeksgebied (perceel D284I3) -, kan verwacht worden dat niet alleen de diepe archeologische sporen maar eveneens de ondiepe sporen bewaard zijn.

Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?

Daar waar de uitbreiding van de handelsruimte (810 m²) wordt voorzien, meer bepaald op de percelen langs de Molenstraat (D285f (deel), D284I3, D284z3, D284g4 (deel)), zal het aanwezige archeologische archief door de bouw van een ondergrondse parkeer ruimte grotendeels zo niet volledig verstoord worden.

Hetzelfde kan gezegd worden voor de zone ter hoogte van de huidige parking op perceel D285f waar een oppervlakte van 540 m² ingenomen zal worden door de uitbreiding van de ondergrondse parkeerplaats. Ook ter hoogte van de percelen D284w², D284h4 en D284y2 zal het aanwezige archeologisch archief grondig verstoord worden door respectievelijk de aanleg van een nieuwe loskade, een in- en uitrit voor de ondergrondse parking en een groenzone met ondergronds een sprinklertank en bufferveld.

De minste impact lijken de werken te hebben op het zuidelijke deel van perceel D284g4 waar ongeveer ter hoogte van het vroegere huis een nieuw woonhuis gebouwd wordt. Deze is niet onderkelderd. In de achterliggende, 6 m brede tuin is echter wel een ondergrondse regenwaterput (10.000 l) voorzien.

Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?

Het archeologisch onderzoek dient zich te richten op :

- op de percelen langs de Molenstraat (D285f (deel), D284I3, D284z3, D284g4 (deel)) waar de uitbreiding van de handelsruimte voorzien is. Deze uitbreiding kent een oppervlakte van 810 m² en wordt tot een diepte van 3 à 4 onder het maaiveld afgegraven wegens de aanleg van een ondergrondse parkeerplaats.
- op perceel D285f (deel) langs de Astridlaan waar de uitbreiding van de ondergrondse parking voorzien wordt. Hier zal een oppervlakte van 540m³ eveneens tot op een diepte van 3 à 4 m onder het maaiveld uitgegraven worden.
- de percelen D284w², D284h4 en D284y2 langs de Astridlaan waar de nieuwe loskade, in- en uitrit voor de ondergrondse parking en de groenzone voorzien worden. De diepte waarop deze percelen worden afgegraven varieert sterk afhankelijk van de werken die worden uitgevoerd. Indien de werken het echter toelaten is het aangewezen om deze percelen minstens tot op de diepte van het onderste archeologisch vlak af te graven.

Het zuidelijke deel van perceel D284g4 waar een woonhuis met achtertuin aangelegd worden kan buiten het archeologisch vervolgonderzoek vallen. Het nieuwe woonhuis wordt immers voorzien op de plaats waar tot voor kort het oude woonhuis stond. De kelders die bij dit oude woonhuis behoorden maken dat deze plaats al erg verstoord is. In de tuinzone zelf zal een 30-tal cm van de bovengrond worden afgegraven. Het pakket

zwarte lagen is hier echter zodanig dik dat hierbij in feite geen archeologische sporen geraakt zouden mogen worden.

Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?

Momenteel is voorzien dat de uitbreidingswerken in drie fasen worden uitgevoerd. Eerst zullen het winkelcomplex en het woonhuis gebouwd worden, vervolgens de parking, de nieuwe inrit en loskade en de groenzone en als laatste de uitbreiding van de ondergrondse parking onder de huidige parking. Het archeologisch onderzoek dient deze fasering te volgen.

Voor de bouw van het winkelcomplex zelf zal een palenwand geplaatst worden. De plaatsing van deze wand dient voorafgaandelijk aan het archeologisch onderzoek te gebeuren zodat dit onderzoek efficiënt en in veilige omstandigheden uitgevoerd kan worden.

Gezien de terreinen erg nat zijn is een droogzuiging noodzakelijk. Ook deze dient reeds voor de aanvang van het onderzoek geïnstalleerd wordt. Het soort droogzuiging dat geplaatst wordt mag het archeologisch onderzoek evenwel niet belemmeren.

Voor de feitelijke archeologische opgraving raden we aan om van minstens vijf vlakken uit te gaan waarbij het eerste vlak zich op de bovenkant van de 4de eeuwse zwarte laag bevindt. Het tweede vlak situeert zich vlak onder deze laag op het niveau waarop de uitbraaksporen van de steenbouw zichtbaar worden. Het derde en vierde vlak zijn arbitraire vlakken waarin de houtbouwfasen onderscheiden moeten kunnen worden. Het vijfde vlak is het vlak op de moederbodem met alle kuilen erin. Tussenvlakken dienen echter wel aangelegd te worden in geval van grachten, de aanwezigheid van een weg en/of bij speciale vondstomstandigheden.

Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?

De vraagstelling van het onderzoek zal in eerste instantie gericht zijn op de ruimtelijke samenhang van de aangetroffen sporen in relatie tot de opgraving uitgevoerd in 2006. Naast de sporen van bewoning dient bijzondere aandacht te gaan naar sporen van artisanale activiteiten en de eventuele aanwezigheid van een weg en/of een afwateringsgracht. De aangetroffen sporen dienen uiteraard ook in de reeds gekende algemene ontwikkeling van Romeins Tongeren ingepast te worden.

Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de archeologisch relevante geologische en bodemkundige opbouw van het terrein?
- Wat is de stratigrafie van de site?
- Vierde eeuwse zwarte laag: uit wat is de Romeinse zwarte laag opgebouwd?
- In verband met de bewoning: wat is de datering, de aard en de evolutie van de bewoning? Welke evolutie is vast te stellen in de gebruikte bouwtechnieken en plattegronden? Hoe eindigde iedere bewoningsfase (brand, afbraak, verbouwing ...)? Werd het terrein genivelleerd/geterasseerd voorafgaandelijk of na een bewoningsfase? Van wanneer dateert de oudste occupatiefase (zowel Romeins als pre-romeins) van dit stadsdeel? Is er sprake van een planmatige inrichting van dit stadsdeel? Zo ja, wat is de aard en de datering van deze inrichting?
- Zijn er naast bewoningssporen en structuren ook sporen die wijzen op artisanale activiteiten? Zo ja, wat is de datering, de aard en de omvang (kleinschalig, eigen gebruik vs grootschalig, marktgericht) van deze activiteiten? Is er een samenhang waar te nemen tussen deze sporen onderling enerzijds en deze sporen en de bewoningssporen anderzijds?
- Zijn er sporen die wijzen op de aanwezigheid van een romeins afwateringssysteem? Zo ja wat is de opbouw en de datering van dit afwateringssysteem?
- Indien er een weg aanwezig is: wat is de opbouw, de fasering en de datering van deze weg? In hoeverre komt deze weg overeen met of wijkt ze af van de gekende wegen binnen het Romeinse stratenet van Tongeren?

- Indien er menselijke resten aanwezig zijn: wat is de datering, de context en een mogelijke verklaring voor de aanwezigheid?
- In verband met de vondsten: tot welke vondsttypes en vondstcategorieën behoren de vondsten, om welke aantallen gaat het en wat is hun conserveringsgraad? Wat kan er op basis van het organisch en anorganisch vondstmateriaal gezegd worden over de datering, de functie en de aard van de activiteiten/bewoning die op de site hebben plaatsgehad? Zijn er vondstcontexten die als een 'rituele' depositie omschreven kunnen worden?
- Hebben er andere specifieke activiteiten in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- In hoeverre wijken de interpretaties van het vooronderzoek af van de gegevens uit de opgraving? Indien van toepassing wat zijn de aanbevelingen voor toekomstige projecten?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Tongeren?
- Wat is de relatie tussen de sporen uit de opgraving van 2006 en het aanwezig archeologisch erfgoed in dit terrein? Sluiten de huidige opgravingsgegevens aan bij de interpretatie die toen geformuleerd werden of dienen deze herzien te worden?

Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, weke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Voor het onderzoek naar de 4de eeuwse zwarte laag adviseren we een zeefstalenonderzoek op 1 m² goed bewaarde zwarte laag, te bemonsteren in niveaus van 10 cm en uit te zeven op 0,5 mm

Om de overige vraagstellingen te kunnen beantwoorden lijken onderstaande types van staalnames noodzakelijk:

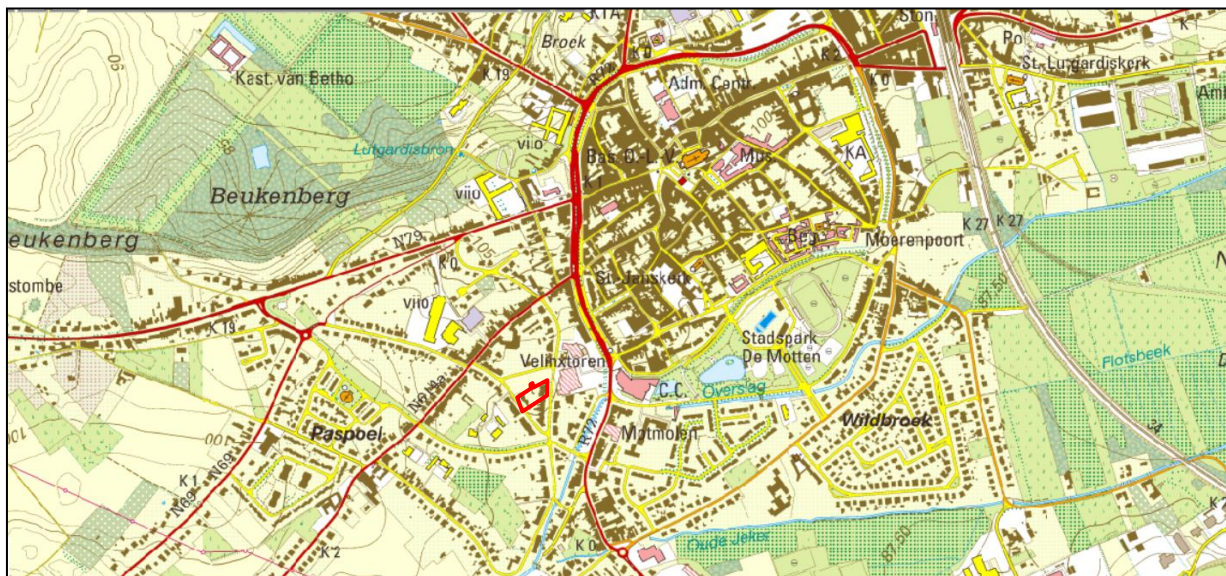
- 5 VH C14-datering houtskool
- 5 VH C14-datering bot
- 5 VH macroresten
- 2 VH pollenanalyse (minimaal 400 tellingen per staal)
- 10 VH archeozoölogie
- 5 VH dendrochronologie
- 5 VH fysisch – antropologisch onderzoek
- 2 VH antracologisch onderzoek (minimaal 100 tellingen per staal)
- 2 VH determinatie hout(skool)
- 10 VH natuursteenidentificatie en herkomstbepaling
- 5 VH mortelanalyse

Bovenstaande aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegd gezag zijnde de afdeling *Onroerend Erfgoed* van het *Agentschap Ruimtelijke Ordening*. Een definitieve beslissing tot het al of niet uitvoeren van een vervolgonderzoek ligt dan ook bij dit bevoegd gezag.

Indien U nog vragen heeft, kan u steeds contact opnemen met de bevoegde erfgoedconsulente van *Ruimte en Erfgoed Limburg*, Ingrid Vanderhoydonck.

Ruimte en Erfgoed Limburg
Vlaams Administratief Centrum
t.a.v. Ingrid Vanderhoydonck
Koningin Astridlaan 50 bus 1
3500 Hasselt
tel. 011/74.21.18
gsm 0473/943.928
Ingrid.vanderhoydonck@rwo.vlaanderen.be

Projectcode:	TO-15-AS
Vindplaatsnaam	Tongeren, Astridlaan
Opdrachtgever:	Colim cvba
Opdrachtgevende overheid:	Onroerend Erfgoed
Uitvoerder:	
Vergunninghouder:	Joris Steegmans
Dossiernummer vergunning:	2014/508
Begin vergunning:	15/12/2014
Einde vergunning:	Einde der werken
Aard van het onderzoek:	Prospectie met ingreep in de bodem: bureaustudie en proefputten
Begindatum onderzoek:	27/01/2015
Einddatum onderzoek:	29/01/2015
Provincie:	Limburg
Gemeente:	Tongeren
Deelgemeente:	/
Adres:	Astridlaan
Kadastrale gegevens:	Afd. 1, sectie D, nrs. 285f, 284l3, 284z3, 284g4, 284h4, 284w2 en 284y2
Coördinaten:	X: 163355 Y: 226810
Totale oppervlakte:	4000 m2
Te onderzoeken:	24 m ²
Onderzochte oppervlakte:	32 m ²
Bodem:	OT
Archeologisch depot:	Architectenbureau Piet Colruyt Edingensesteenweg 196 1500 Halle

Afb: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV).

Bijzondere voorwaarden:	Bijzondere voorwaarden bij de archeologische prospectie met ingreep in de bodem te Tongeren, Astridlaan
Omschrijving van de archeologische verwachtingen:	Hoog, het archeologisch onderzoek dat in 2006 op het terrein grenzend aan het huidige onderzoeksgebied werd uitgevoerd leverde bewoningssporen op vanaf het midden van de eerste eeuw t.e.m. de derde eeuw
Wetenschappelijke vraagstelling m.b.t. het onderzoeksgebied:	<ul style="list-style-type: none"> - Uit het bureauonderzoek: wat zijn de gekende gegevens van de nabijgelegen onderzoeken met name de aard van de sporen en de te verwachten stratigrafie? - Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding? - Is het terrein verstoord? - Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving. - Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen? - Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

	<ul style="list-style-type: none"> - Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren? - Behoren de sporen tot één of meerdere periodes? - Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologische vindplaatsen? - Is er een bodemkundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet? - Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats? - Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen? - Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven: <ul style="list-style-type: none"> o Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek? o Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek? - Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant? - Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, weke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?
Geplande werkzaamheden:	Uitbreiding handelsruimte en aanleg ondergrondse parking
Eventuele randvoorwaarden:	Conform de bijzondere voorwaarden

Kleur:

Blauw	BL
Bruin	BR
Donker (kleur)	DO
Geel	GE
Gevlekt	VL
Grijs	GR
Groen	GRO
Leemkleurig	LE
Licht (kleur)	LI
Mergelkleur	ME
Oranje	OR
Paars	PA
Roest(kleurig)	ROE
Rood	RO
Wit	WI
Zwart	ZW

Samenstelling:

Baksteen	Ba
Breuksteen	Bs
Grind	Gr
Hout	Ho
Houtskool	Hk
Kalk	Ka
Kalksteen	Ks
Kei	Kei
Kiezel	Kz
Klei	Kl
Leem	Le
Leisteen	Lei
Mergel	Me
Moederbodem	Moe
Mortel	Mo
Natuursteen	Ns
Dakpan	Dp
Silex	Si
Slak	Sl
Steenkool	Sk
Verbrand	Vb
Zand	Za
Zandsteen	Zs
Zavel	Zv
Ijzeroxide	Fe
Fosfaat (groene band)	Ff
Mangaan	Mn

Hoeveelheid:

Zeer weinig	zw
Weinig	w
Matig	m
Veel	v
Zeer veel	zv

Periodes:

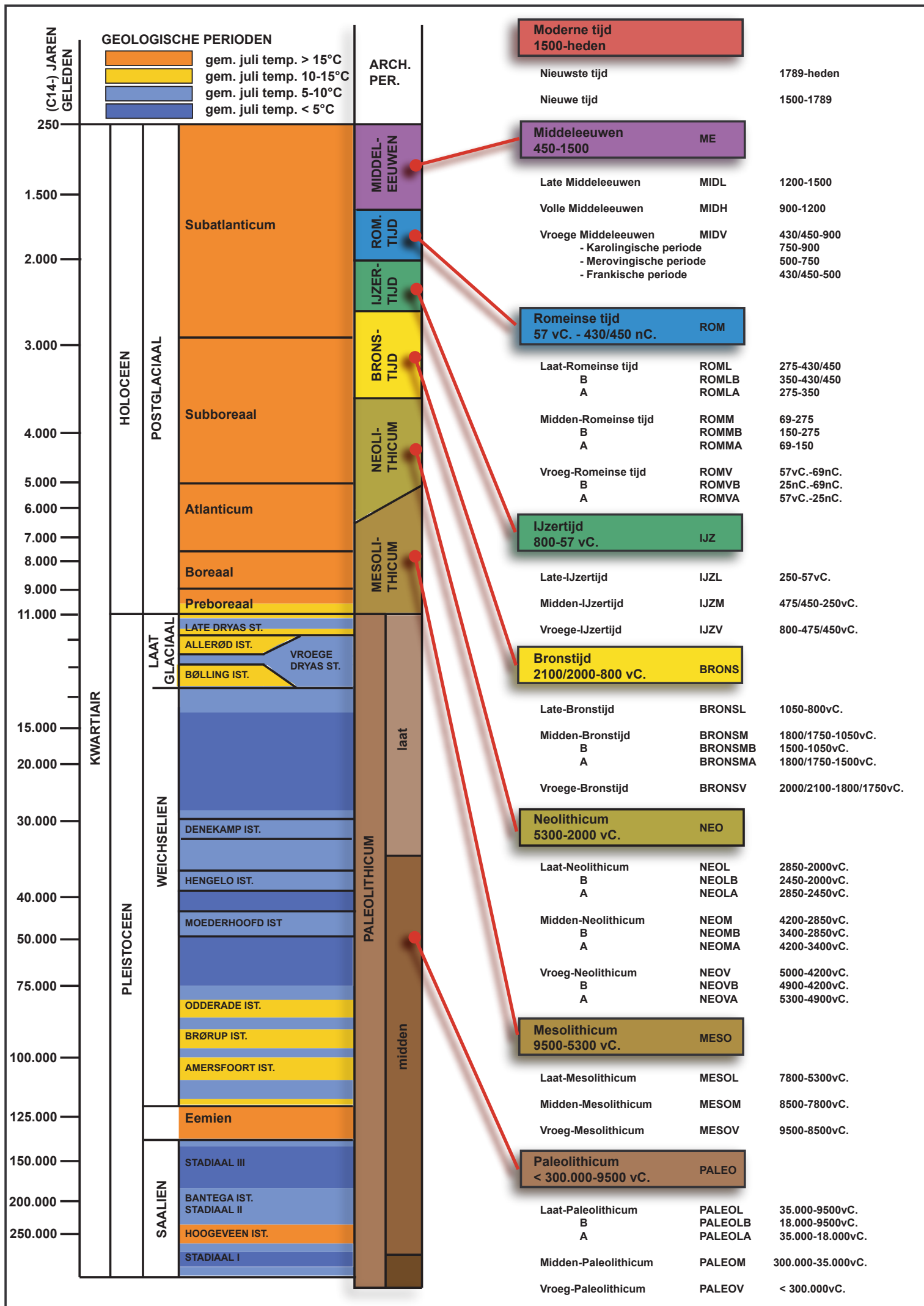
Bronstijd	BRONS
- Vroege Bronstijd	BRONSV
- Midden Bronstijd	BRONSM
- Late Bronstijd	BRONSL
IJzertijd	IJZ
- Vroege IJzertijd	IJZV
- Midden IJzertijd	IJZM
- Late IJzertijd	IJZL
Romeins	ROM
- Vroeg Romeins	ROMV
- Midden Romeins	ROMM
- Laat Romeins	ROML
Middeleeuwen	MID
- Vroege Middeleeuwen	MIDV
- Volle Middeleeuwen	MIDH
- Late Middeleeuwen	MIDL
- Post Middeleeuwen	MIDP

Materiaalcategorie:

Glas	GL
Keramik	AW
Metaal	ME
Mortel	MO
Organisch	OR
Pleisterwerk	PL
Terracotta	TC
Steen	ST

Aardewerk:

Dikwandig (ROM)	DW
Dikwandig amfoor (ROM)	AM
Dikwandig dolium (ROM)	DO
Dikwandig wrijfschaal (ROM)	MO
Gebronsd (ROM)	GB
Geglazuurd (MID)	+ GL
Geverfd (ROM)	GV
Gladwandig (ROM)	GW
Grijsbakkend (MID)	GRIJS
Handgevormd	HA
Kurkwaar	KU
Maaslands witbakkend (MID)	MAAS-TG1
Maaslands roodbakkend (MID)	MAASL-TG3
Pompejaans rood (ROM)	PR
Porselein	PORS
Protosteengoed (MID)	PSTG
Roodbakkend (MID)	ROOD
Roodbeschilderd (MID)	RBES
Ruwwandig (ROM)	RW
Steengoed (MID)	STG
Terra nigra (ROM)	TN
Terra rubra (ROM)	TR
Terra sigillata (ROM)	TS
Lowlands (ROM)	LOW
Witbakkend (MIDP)	WIT

SP	Laag	PP	VI	Coupe	Soort	Beschrijving	Vorm	Kleur	Samenstelling	Oriëntatie	Begin	Einde	Relaties
01	0	1,2,3	1	Nee	Laag	/	/	DOGR tot ZW	Le + Sp /Fr Ba, Sk, Hk, Ka, ST	/	MIDP	MIDP	Boven S2
02	0	1,2	1	Nee	Laag	/	/	DOBRGR	Le + Sp/Fr Hk, Sk, Dp, Ka, ST	/	MIDP	MIDP	Onder S1, boven S3
03	0	1,2	1	Nee	Laag	/	/	DOBR	Le + Sp/Fr Hk, Dp, Ka, ST, AW	/	ROML	ROML	Onder S2, boven S4,5,6,7
04	0	1	1	Nee	Opvullingslaag	/	/	OR + VL GR	Le + Sp Hk, Dp, ST	/	ROM	ROM	Onder S3, doorsneden door S5,6,7
05	0	1	1	Nee	Opvullingslaag	Opvullingslaag van een kuil.	/	GRGROE	Kl	/	ROM	ROM	S5 tem S7 horen samen
06	0	1	1	Nee	Opvullingslaag	Opvullingslaag van een kuil.	/	LIGR	Le + Sp/Fr KaMo, Hk, Dp	/	ROM	ROM	S5 tem S7 horen samen
07	0	1	1	Nee	Opvullingslaag	Opvullingslaag van een kuil.	/	GR tot DOGR	Le + Sp Hk, Dp	/	ROM	ROM	S5 tem S7 horen samen
08	0	2	1	Nee	Opvullingslaag	/	/	GR + VL OR, LIGR, BEI	Le + Sp/Fr Hk, Dp, KaMo, ST	/	ROM	ROM	Onder S3
09	0	3	1	Nee	Laag	Idem aan S 3	/	BRGR	Le + Sp/Fr Hk, Dp, KaMo, ST.	/	ROML	ROML	Onder S1, boven S10,11,13
10	0	3	1	Nee	Paalkuil	/	/	DOBRGR	Le + Sp Hk, Fr NaST	/	ROM	ROM	Onder S9, snijdt S11.1, 11.2, 11.3
11	0	3	1	Nee	Kuil	/	/	/	/	/	ROM	ROM	Onder S9, snijdt S12, 13
11	1	3	1	Nee	Opvullingslaag	/	/	BR + VL DOGR	Le + Sp Hk, Dp, ST	/	ROM	ROM	Onder S9, doorsneden door S10
11	2	3	1	Nee	Opvullingslaag	/	/	LIBR + VL GROEGR	Le + Sp Hk, Dp , ST	/	ROM	ROM	Onder S9, doorsneden door S10
11	3	3	1	Nee	Opvullingslaag	/	/	BRGR + VL LIGR	Le + Sp Hk	/	ROM	ROM	Onder S9, doorsneden door S10
11	4	3	1	Nee	Opvullingslaag	/	/	LIBR + VL LIGR	Le + Sp Hk, Fr Dp	/	ROM	ROM	Onder S9
11	5	3	1	Nee	Opvullingslaag	/	/	DOGR + VL GROEGR	Le + Sp Hk, DP, ST	/	ROM	ROM	Onder S9, snijdt S12, 13
12	0	3	1	Nee	Laag	/	/	OR	Le + Sp Hk	/	ROM	ROM	Onder S13, doorsneden door S11.5
13	0	3	1	Nee	Kuil	/	/	GR + VL LIGR	Le + Sp/Fr Hk, Dp, ST	/	ROM	ROM	Onder S9, boven S12. Doorsneden S11.5

DSC	Soort opname	Proefput	Beschrijving	Genomen uit
0812	Werkfoto	/	Toestand terrein vóór start werkzaamheden	NO
0813	Werkfoto	/	Toestand terrein vóór start werkzaamheden	NO
0814	Werkfoto	/	Toestand terrein vóór start werkzaamheden	NO
0815	Werkfoto	/	Toestand terrein vóór start werkzaamheden	NO
0816	Werkfoto	/	Toestand terrein vóór start werkzaamheden	NW
0817	Werkfoto	/	Toestand terrein vóór start werkzaamheden	Z
0818	Werkfoto	1	Aanleg PP1	ZW
0819	Werkfoto	1	Aanleg PP1	ZW
0820	Werkfoto	1	Aanleg PP1	ZW
0821	Werkfoto	2	Aanleg PP2	NO
0822	Werkfoto	2	Aanleg PP2	NO
0823	Werkfoto	1	Opschonen PP1	ZO
0824	Werkfoto	1	Opschonen PP1	NW
0825	Werkfoto	1	Opschonen PP1	ZO
0826	Werkfoto	1	Opschonen PP1	ZO
0827	Overzicht	1	PP1	NW
0828	Overzicht	1	PP1	NW
0829	Overzicht	1	PP1	NW
0830	Overzicht	1	PP1	NW
0831	Overzicht	1	PP1	NW
0832	Overzicht	1	PP1	NW
0833	Overzicht	1	PP1	ZO
0834	Overzicht	1	PP1	ZO
0835	Overzicht	1	PP1	ZO
0836	Overzicht	1	PP1	ZO
0837	Overzicht	1	PP1	ZO
0838	Overzicht	1	PP1	ZO
0839	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0840	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0841	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0842	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0843	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0844	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0845	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0846	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0847	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0848	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0849	Profiel	1	ZO-profiel PP1	NW
0850	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0851	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0852	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0853	Profiel	1	ZW-profiel PP1	NO
0854	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0855	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0856	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0857	Profiel	1	NO-profiel PP1	ZW
0858	Overzicht	2	PP2	ZW
0859	Overzicht	2	PP2	ZW
0860	Overzicht	2	PP2	ZW
0861	Overzicht	2	PP2	ZW
0862	Overzicht	2	PP2	ZW
0863	Overzicht	2	PP2	ZW
0864	Overzicht	2	PP2	NO
0865	Overzicht	2	PP2	NO
0866	Overzicht	2	PP2	NO
0867	Profiel	2	NW-profiel PP2	ZO
0868	Profiel	2	NW-profiel PP2	ZO

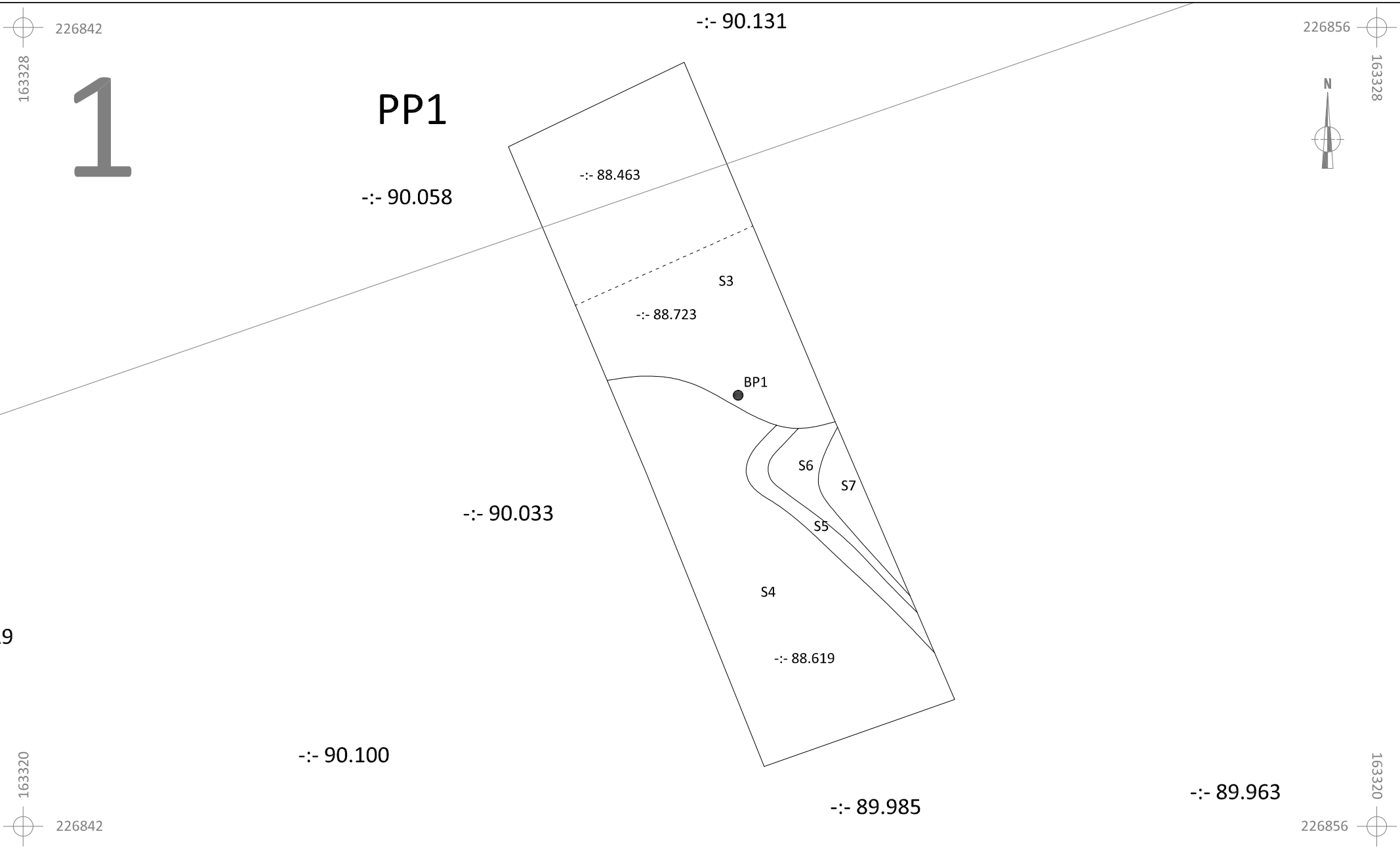
Bijlage 5: Fotolijst

0869	Profiel	2	NO-profiel PP2	ZW
0870	Profiel	2	ZO-profiel PP2	NW
0871	Profiel	2	ZO-profiel PP2	NW
0872	Profiel	2	NW-profiel PP2	ZW
0873	Profiel	2	ZO-profiel PP2	NW
0874	Profiel	2	NW-profiel PP2	ZO
0875	Profiel	2	NW-profiel PP2	ZO
0876	Profiel	2	NO-profiel PP2	ZW
0877	Profiel	2	ZO-profiel PP2	NW
0878	Profiel	2	ZO-profiel PP2	NW
0879	Overzicht	3	PP3	ZO
0880	Overzicht	3	PP3	ZO
0881	Overzicht	3	PP3	ZO
0882	Overzicht	3	PP3	ZO
0883	Overzicht	3	PP3	ZO
0884	Overzicht	3	PP3	ZO
0885	Overzicht	3	PP3	NW
0886	Overzicht	3	PP3	NW
0887	Overzicht	3	PP3	NW
0888	Profiel	3	ZW-profiel PP3	NO
0889	Profiel	3	ZW-profiel PP3	NO
0890	Profiel	3	NO-profiel PP3	ZW
0891	Profiel	3	NO-profiel PP3	ZW
0892	Profiel	3	ZW-profiel PP3	NO
0893	Profiel	3	ZW-profiel PP3	NO
0894	Profiel	3	NO-profiel PP3	ZW
0895	Profiel	3	NO-profiel PP3	ZW
0896	Profiel	3	ZW-profiel PP3	NO
0897	Profiel	3	NO-profiel PP3	ZW
0898	Profiel	3	NW-profiel PP3	ZO
0899	Profiel	3	NW-profiel PP3	ZO
0900	Profiel	3	NW-profiel PP3	ZO
0901	Detail	1	BP1	/
0902	Detail	2	BP2	/
0903	Detail	2	BP3	/
0904	Detail	3	BP4	/
0905	Detail	3	BP5	/

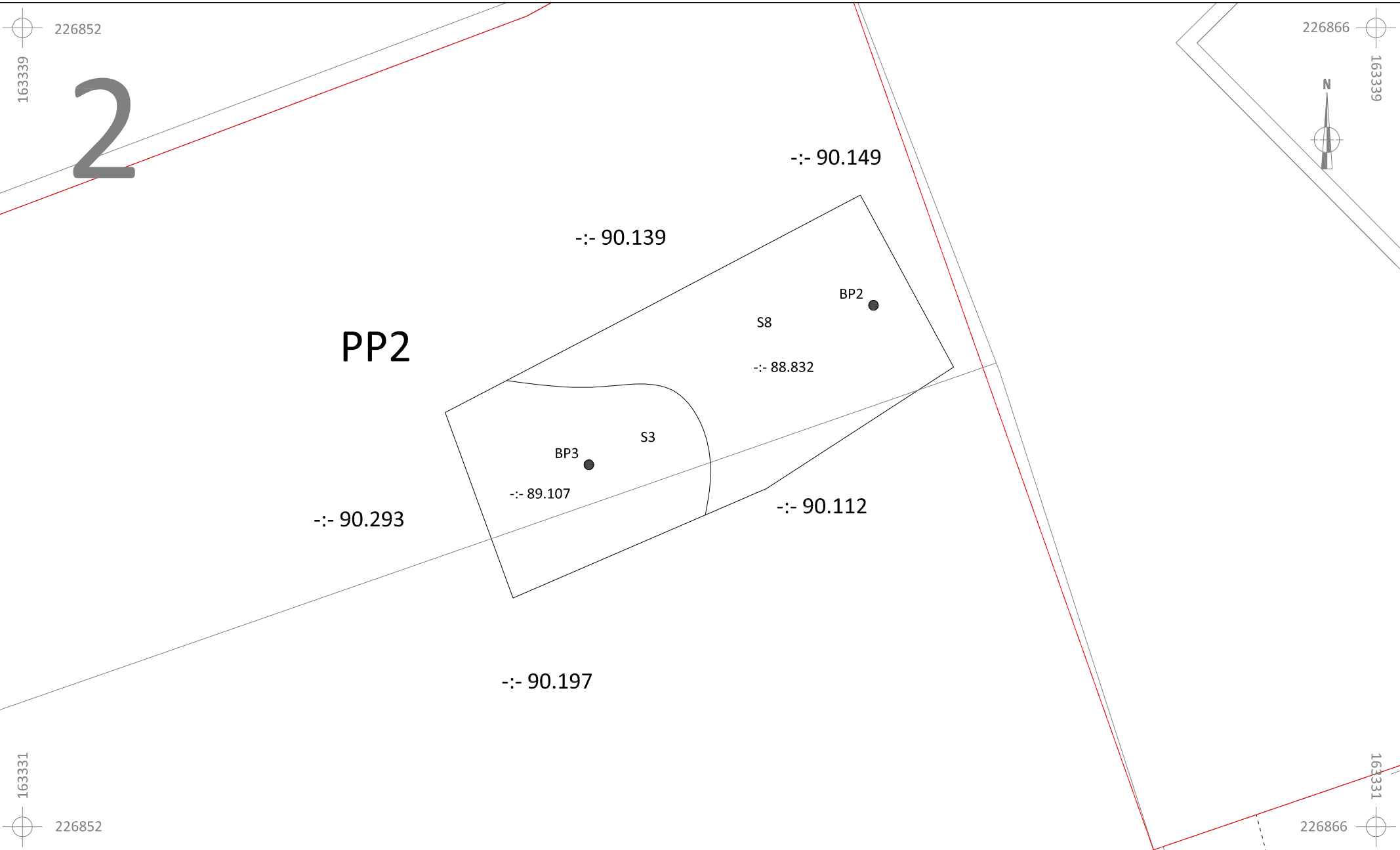
VONDST	SP	LAAG	PP	VL	MAT	PERIODE	SOORT	VORM	TYPE	R	W	B	F	MAI	Baksel	Opmerkingen
1	3	/	2	/	AW	ROM	TS	Bord	BET 54/55	1	0	1	0	1	CG	/
1	3	/	2	/	AW	ROM	TS	Kom	DRAG 37	0	0	1	0	1	CG	/
2	9	/	3	/	AW	ROM	GW	/	/	0	2	0	0	2	/	/
2	9	/	3	/	AW	ROM	DO	/	/	0	1	0	0	1	/	/
2	9	/	3	/	AW	ROM	RW	Kom	TON 49	1	0	0	0	1	/	/
2	9	/	3	/	AW	ROM	BR	Munt	Antoninianus	0	0	0	1	1	/	/
3	0	/	2	/	MET	ROM	PB	Gewicht	/	0	0	0	1	1	/	/
3	0	/	2	/	MET	MID	CU	Munt	/	0	0	0	1	1	/	/
3	0	/	2	/	MET	ROM	BR	Fibula	/	0	0	0	1	1	/	Beugelfragment van een draadfibula.
3	0	/	2	/	MET	ROM	BR	Munt	As?	0	0	0	1	1	/	/
4	0	/	1	/	MET	ROM	BR	Gesp	/	0	0	0	1	1	/	/
4	0	/	1	/	MET	ROM	BR	Beslag	/	0	0	0	1	1	/	/
4	0	/	1	/	MET	INDET	BR	Munt	/	0	0	0	2	2	/	Twee sterk gecorrodeerde munten
5	11	2	3	/	AW	ROM	BR	Gesp	/	0	0	0	1	1	/	/

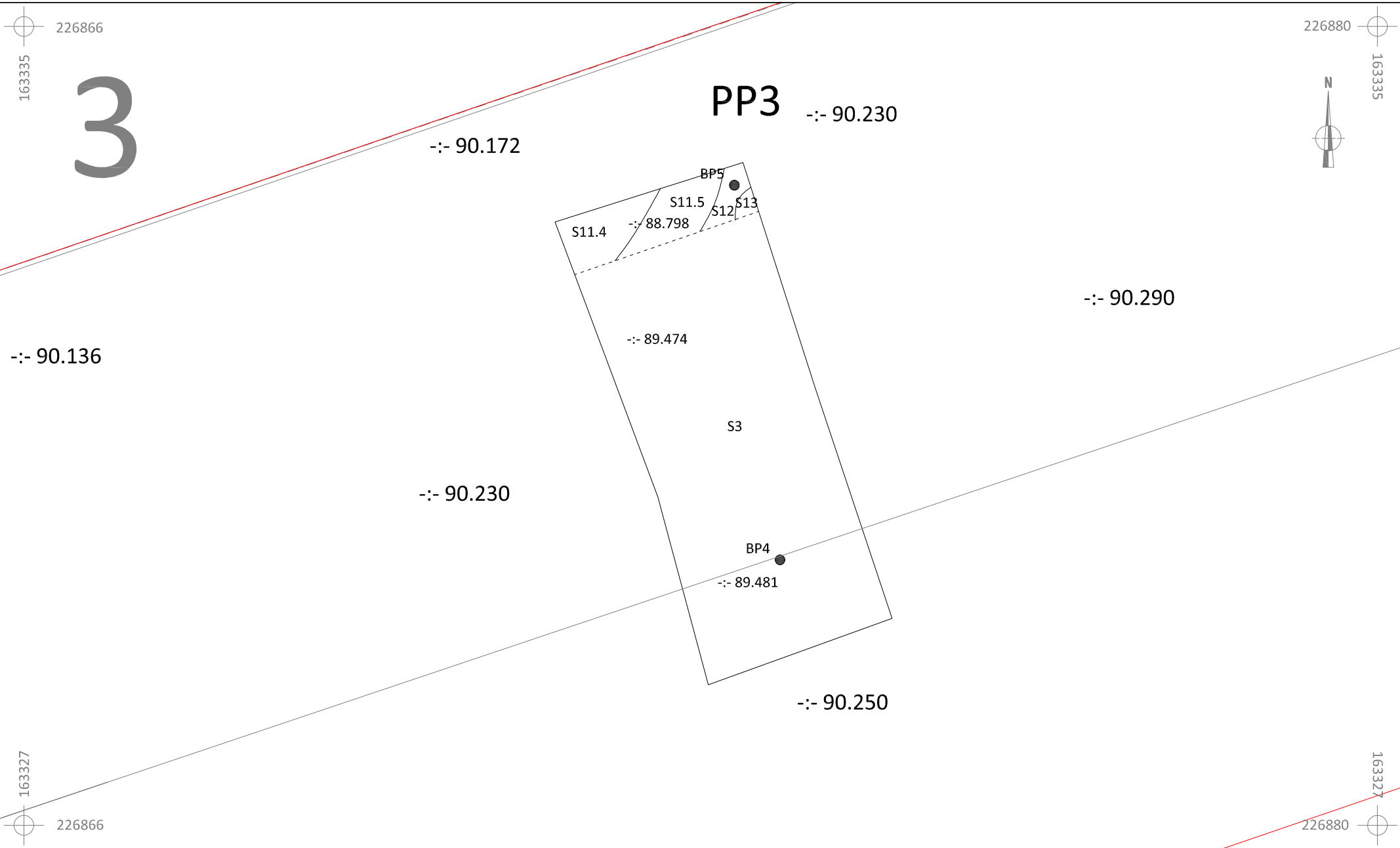
	TO-15-AS	Onderwerp	Datum		Legende							
		Overzichtsplan		27 januari 2015			Spoorcontouren	-:- 89.50	Absolute hoogte (in m TAW)		Perceelgrens	
	Tongeren - Astridlaan	Schaal	1 : 250 			S1	Spoornummer		Rand onderzoeksgebied	D284g4	Perceelnummer	
						S11.1	Laagnummer		Verdieping	BP1	Boorpunt	

	TO-15-AS		Onderwerp	Datum	Legende							
			Detailplan PP1		27 januari 2015			Spoorcontouren	-:- 89.50	Absolute hoogte (in m TAW)		Perceelgrens
	Tongeren - Astridlaan		Schaal 1 : 50				S1	Spoornummer		Rand terrein	D284g4	Perceelnummer
							S11.1	Laagnummer		Verdieping	BP1 	Boorpunt

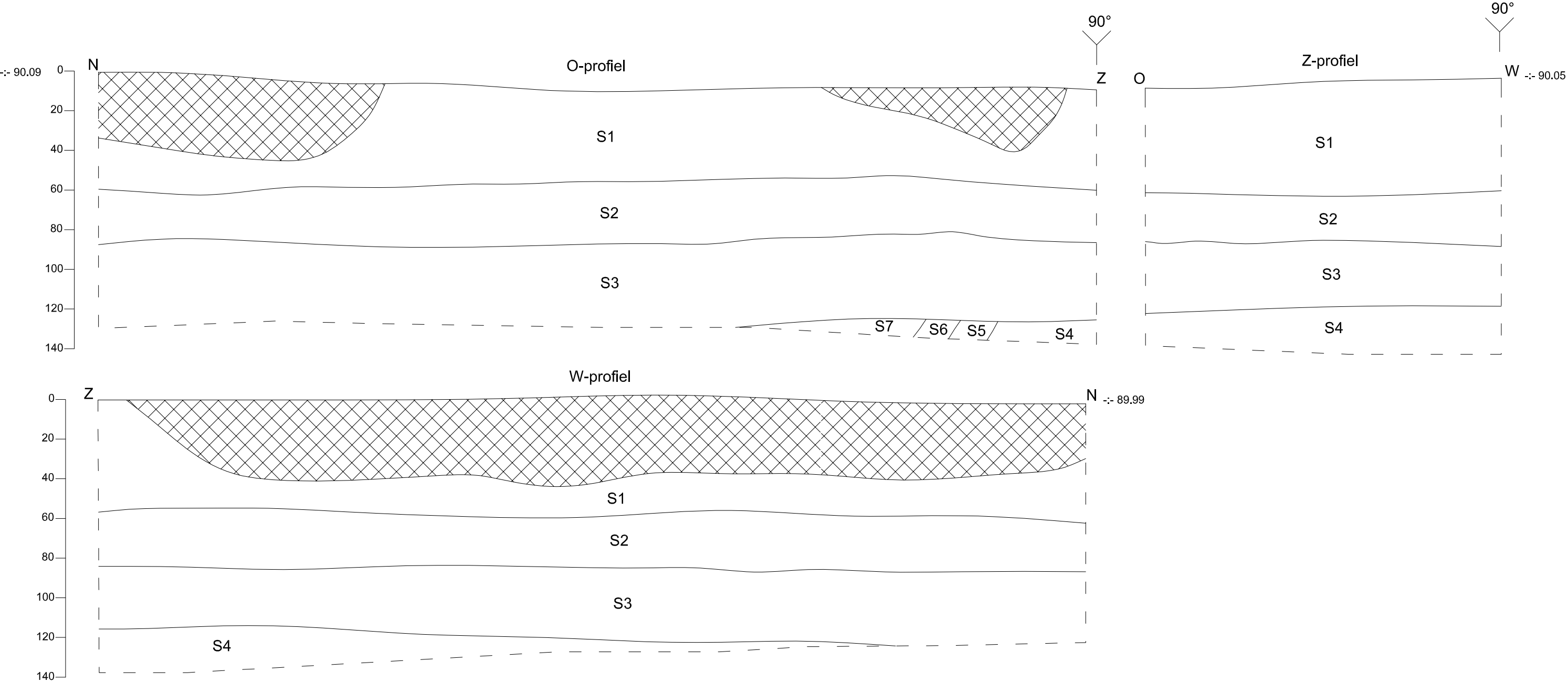

	TO-15-AS		Onderwerp	Datum	Legende					
			Detailplan PP2	27 januari 2015		Spoorcontouren	-:- 89.50	Absolute hoogte (in m TAW)		Perceelgrens
	Tongeren - Astridlaan		Schaal 1 : 50 		S1	Spoornummer		Rand terrein	D284g4	Perceelnummer
					S11.1	Laagnummer		Verdieping	BP1	Boorpunt

	TO-15-AS	Onderwerp	Datum		Legende					
		Detailplan PP3	27 januari 2015			Spoorcontouren	-:- 89.50	Absolute hoogte (in m TAW)		Perceelgrens
	Tongeren - Astridlaan	Schaal 1 : 50	<div>02.5 m</div> 		S1	Spoornummer		Rand terrein	D284g4	Perceelnummer
					S11.1	Laagnummer		Verdieping	BP1	Boorpunt

Proefput 1

TO-15-AS

Tongeren - Astridlaan

Onderwerp

Profielen Proefput 1

Datum

27 januari 2015

Legende

|

Rand coupe

-:- 89.50

Absolute hoogte
(in m TAW)

S1

Spoornummer

⊠

Verstoring

S11.1

Laagnummer

V1

Vondstnummer

Schaal

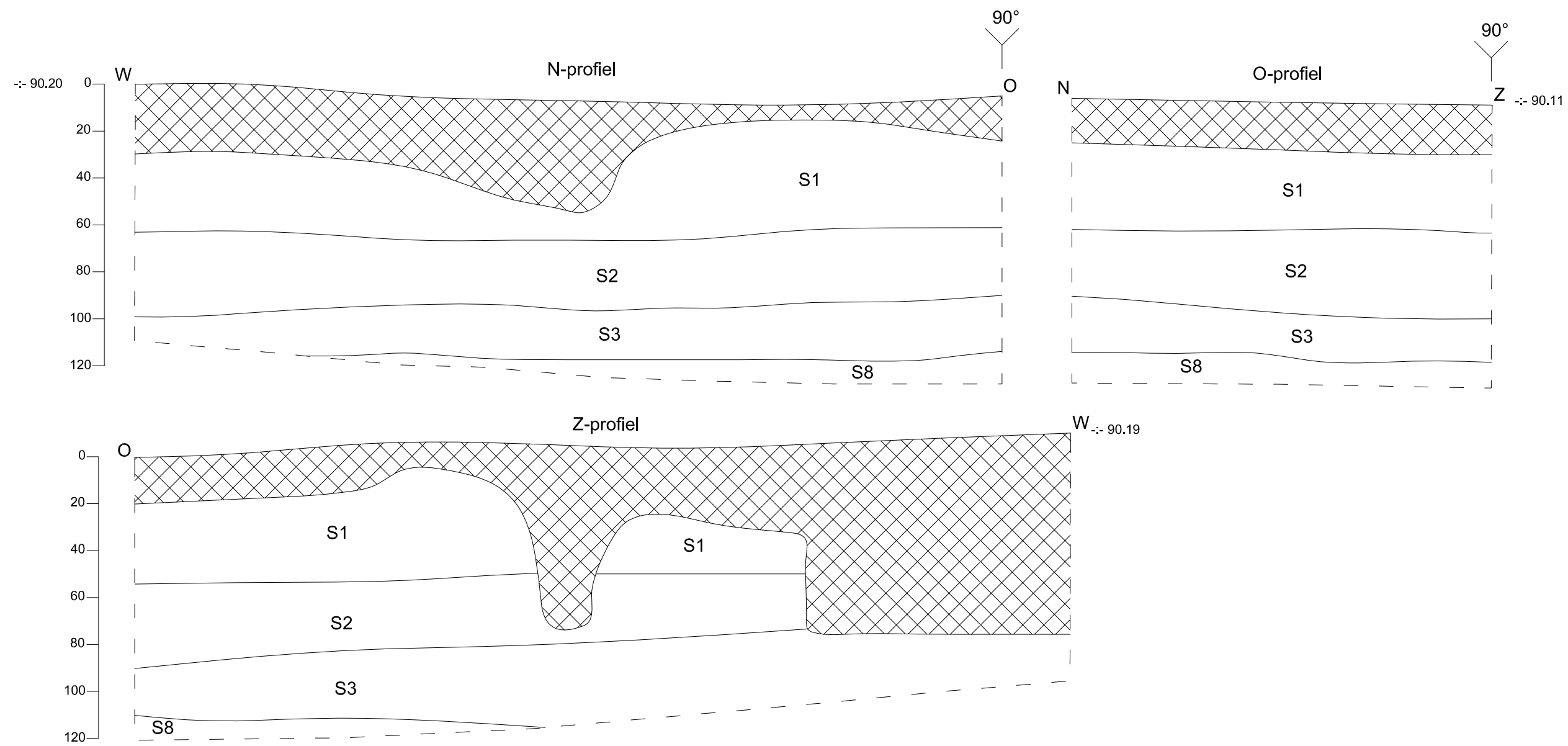
1 : 20

0

1 m

Proefput 2

TO-15-AS

Tongeren -
Astridlaan

Onderwerp

Profielen Proefput 2

Datum

27 januari 2015

Legende

Rand coupe

-90.50

Absolute hoogte
(in m TAW)

S1

Spoornummer

V1

Vondstnummer

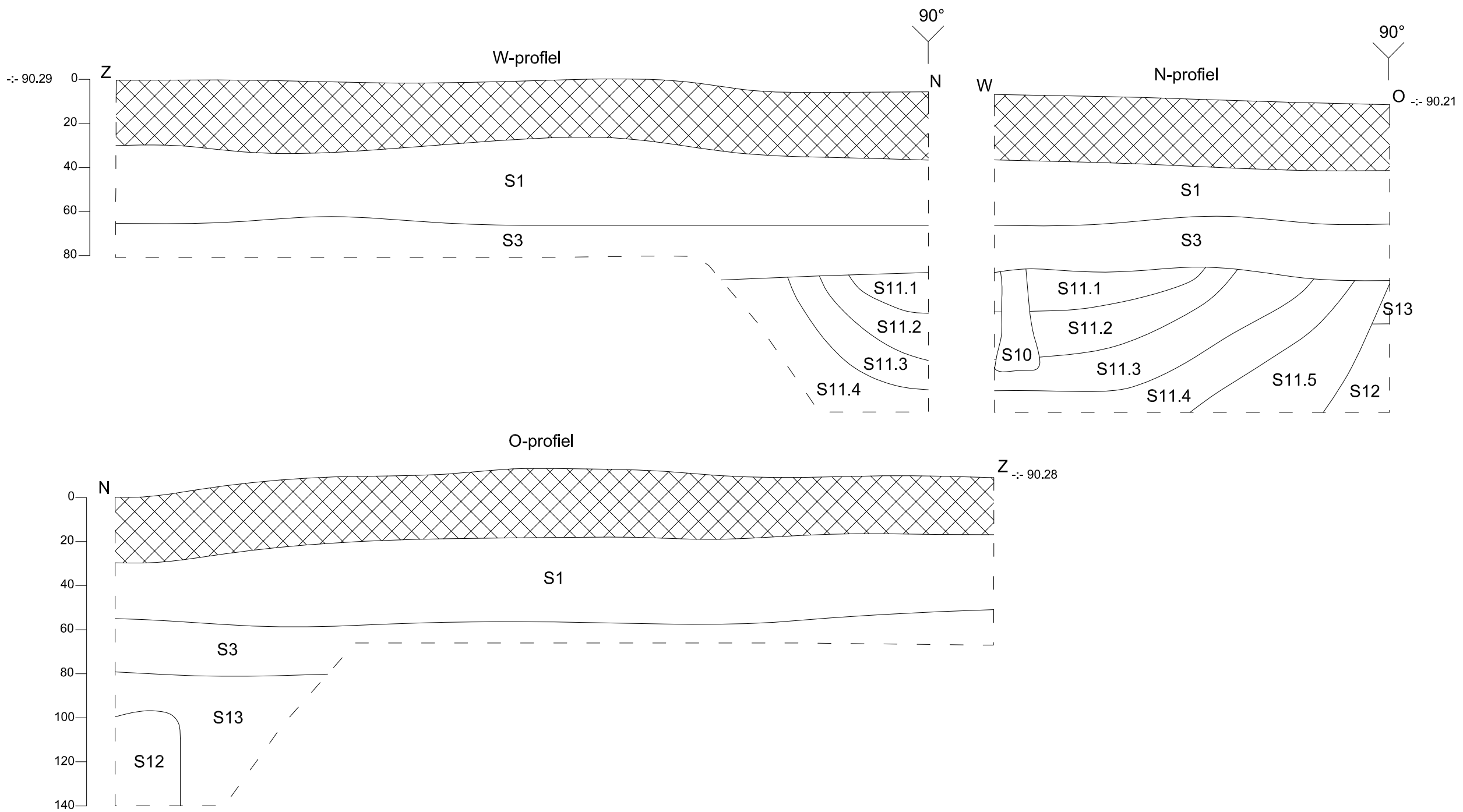
Schaal

1 : 20

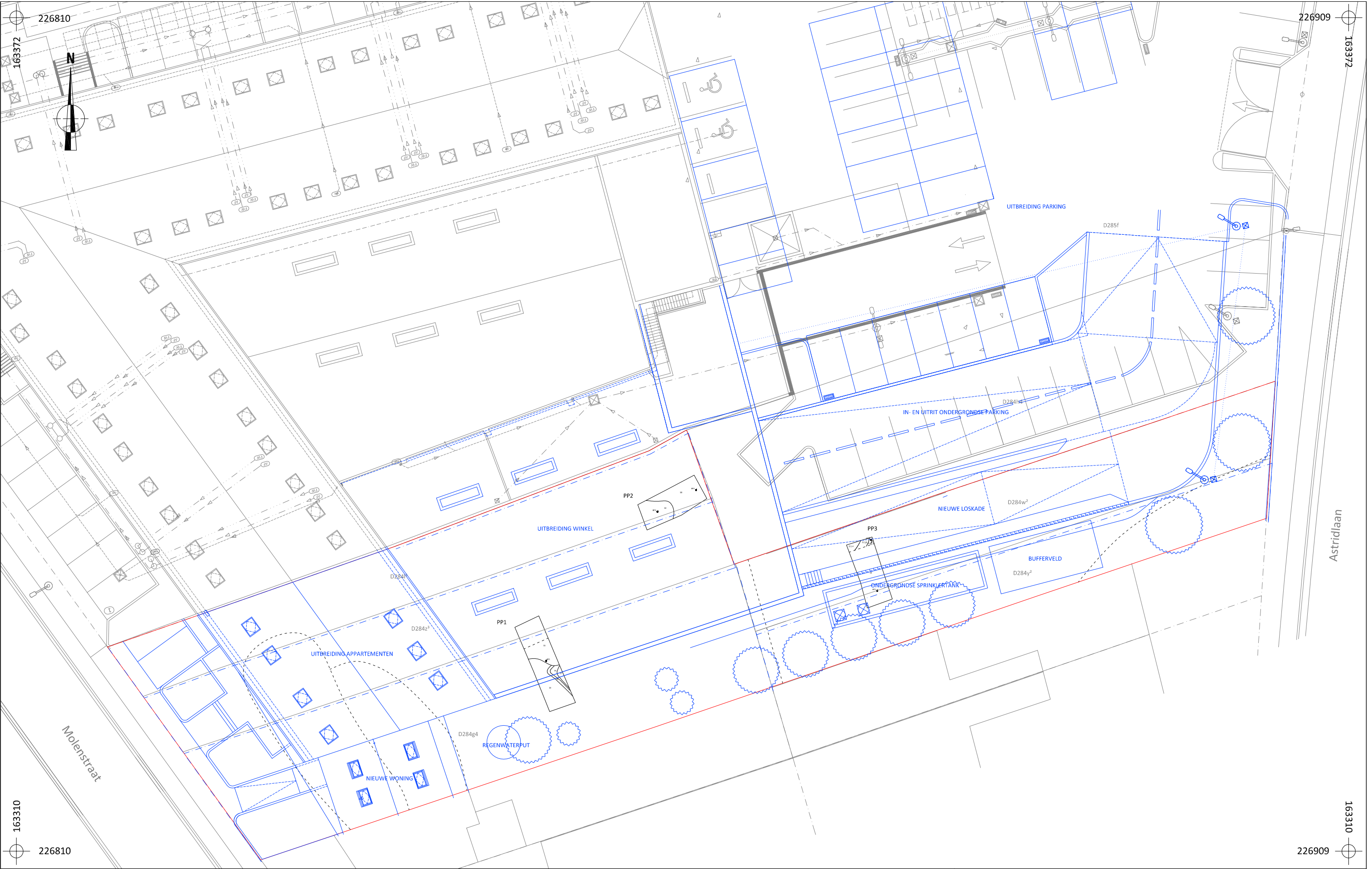
0

1 m

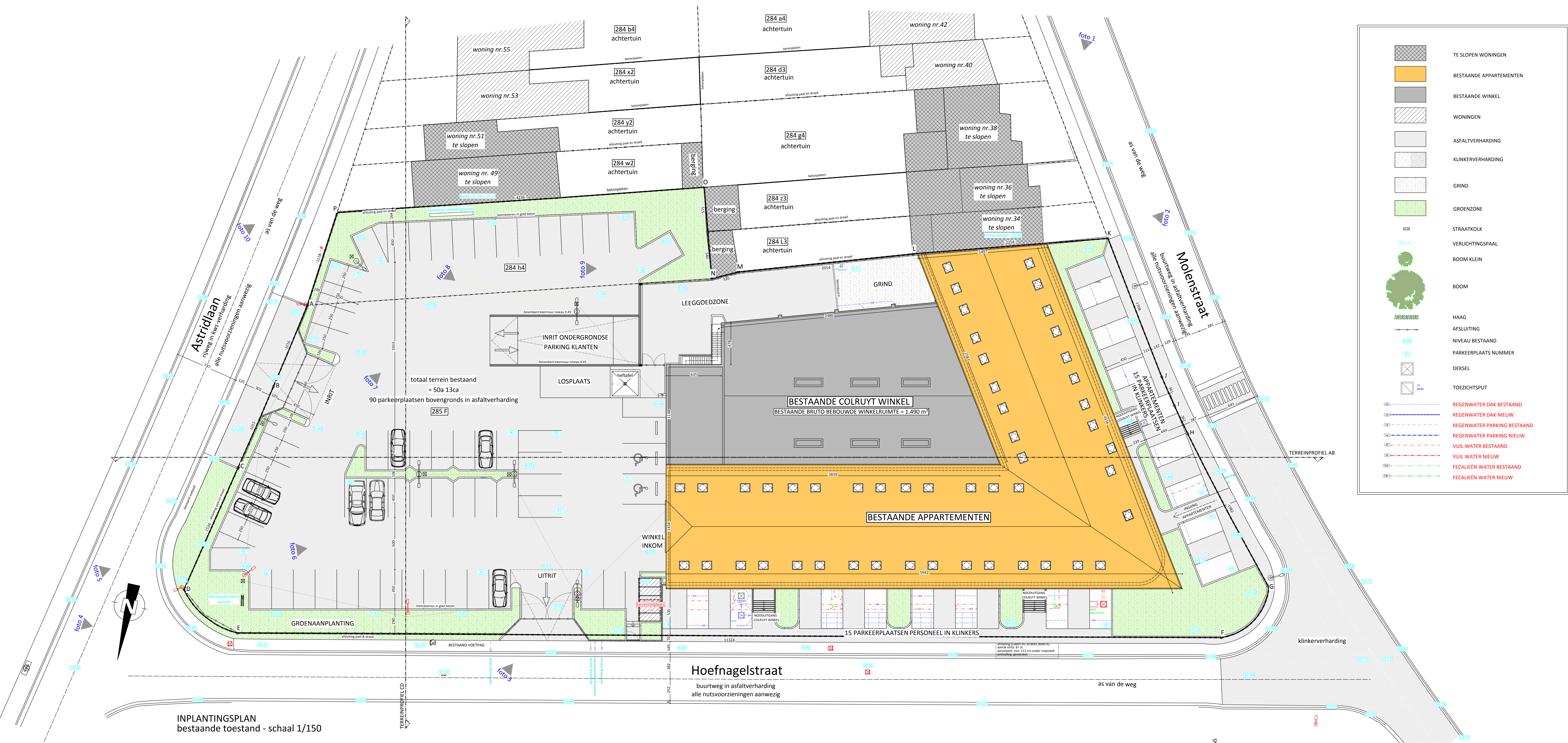
Proefput 3

	TO-15-AS	Onderwerp	Datum		Legende			
		Profielen Proefput 3	27 januari 2015			Rand coupe	-:- 89.50	Absolute hoogte (in m TAW)
	Tongeren - Astridlaan	Schaal	1 : 20		S1	Spoornummer		Verstoring
					S11.1	Laagnummer	V1	Vondstnummer

	TO-15-AS		Onderwerp	Datum	Legende								
	Tongeren - Astridlaan		Inplantingsplan proefputten op ontwerpplan		27 januari 2015			Spoorcontouren	-:- 89.50	Absolute hoogte (in m TAW)		Te realiseren ontwerp	
			Schaal 1 : 250		S1	Spoornummer		Rand onderzoeksgebied		Perceelgrens			
					S11.1	Laagnummer		Verdieping	D284g4	Perceelnummer			

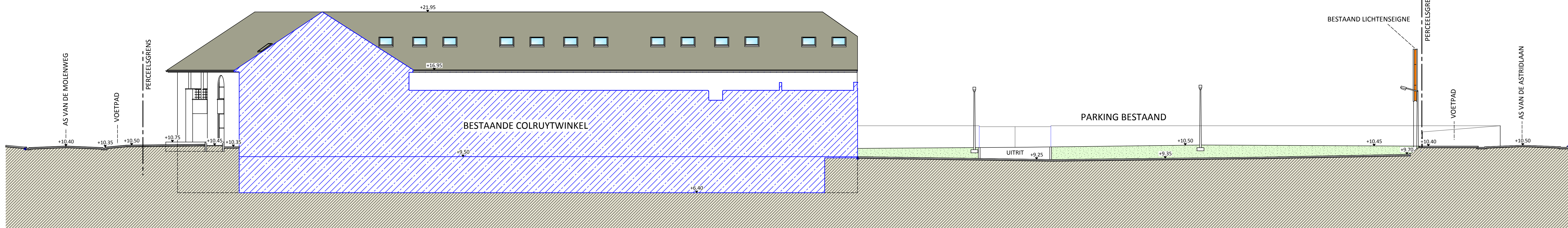

LIGGINGSPLAN
schaal 1/10 000

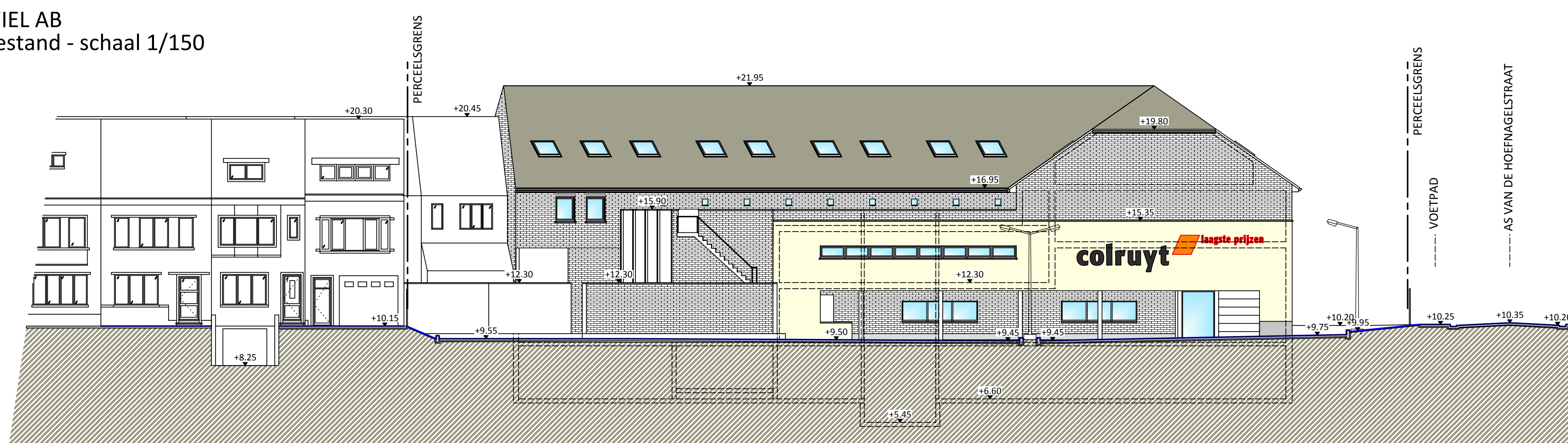

OMGEVINGSPLAN
schaal 1/2500

INPLANTINGSPLAN
bestaande toestand - schaal 1/150

TERREINPROFIEL AB
bestaande toestand - schaal 1/150

TERREINPROFIEL CD
bestaande toestand - schaal 1/150

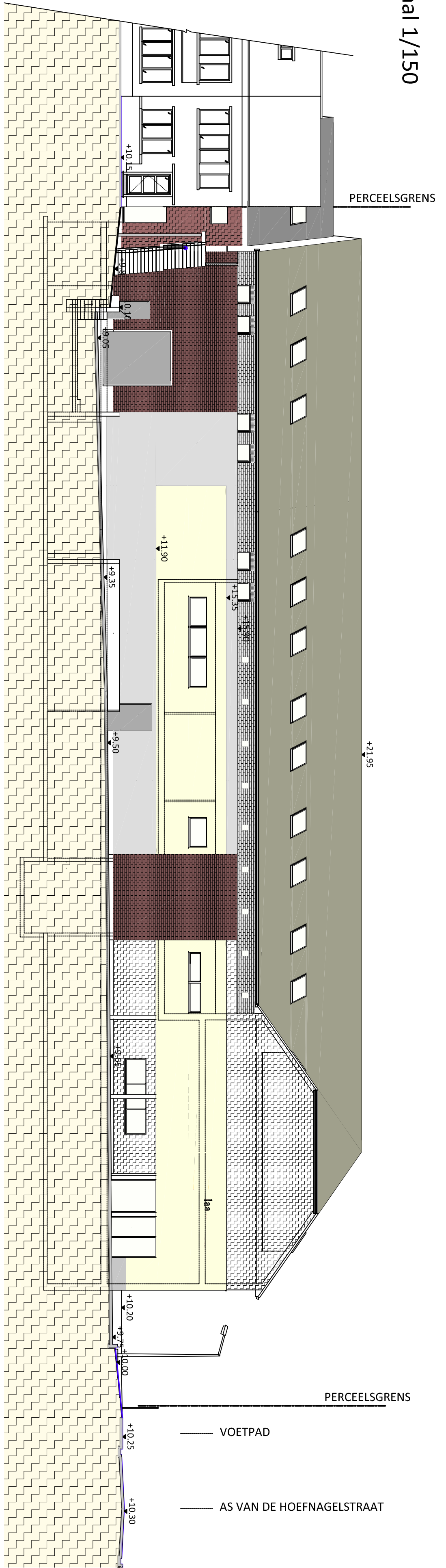
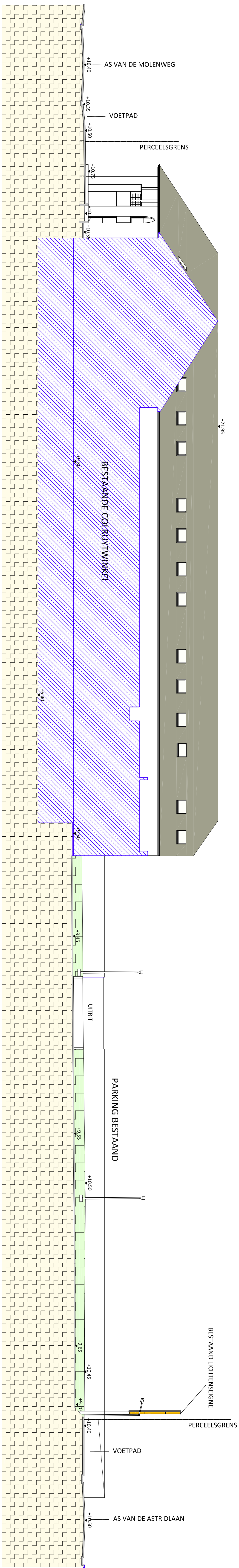
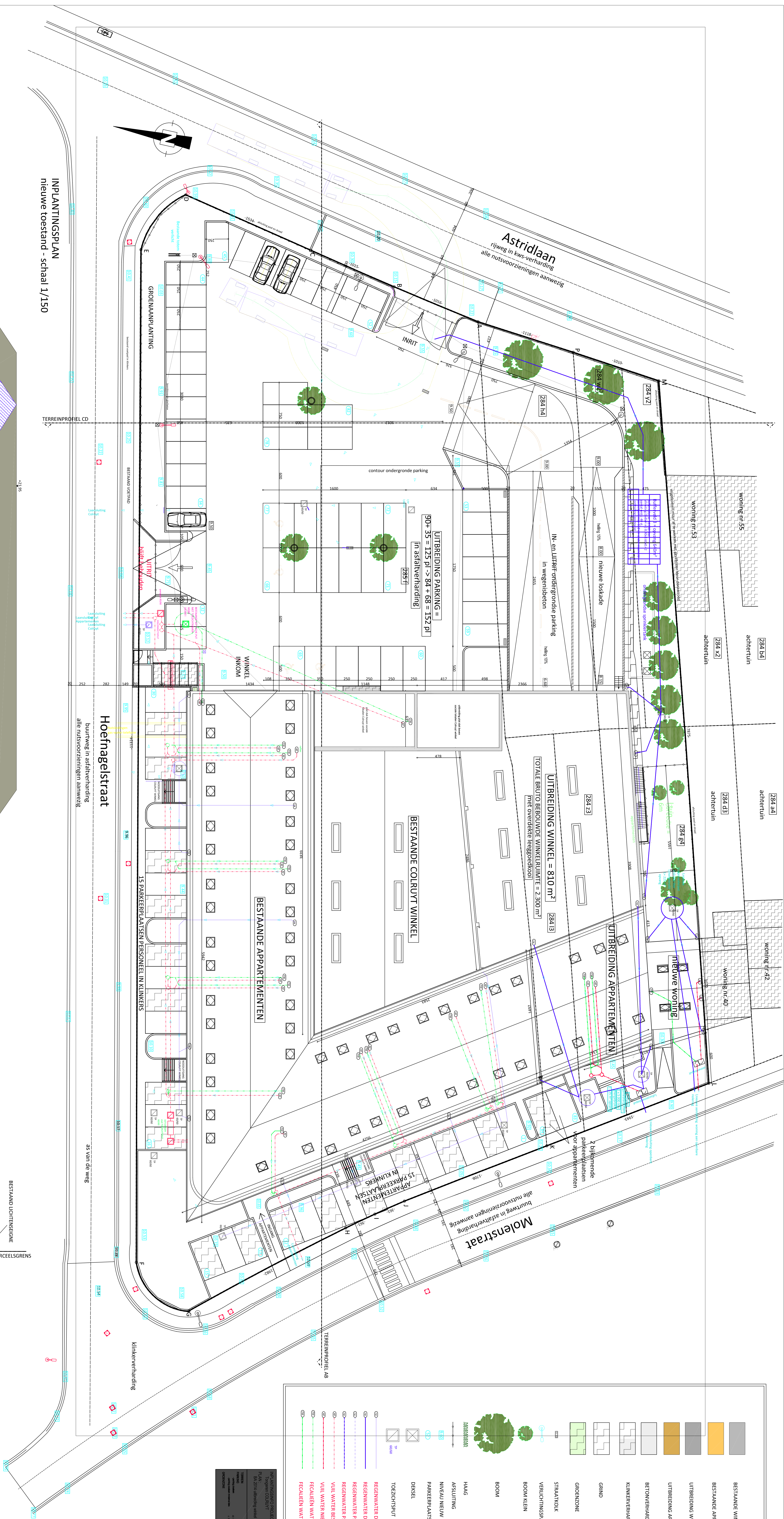
PROVINCIE : LIMBURG
GEMEENTE : TONGEREN

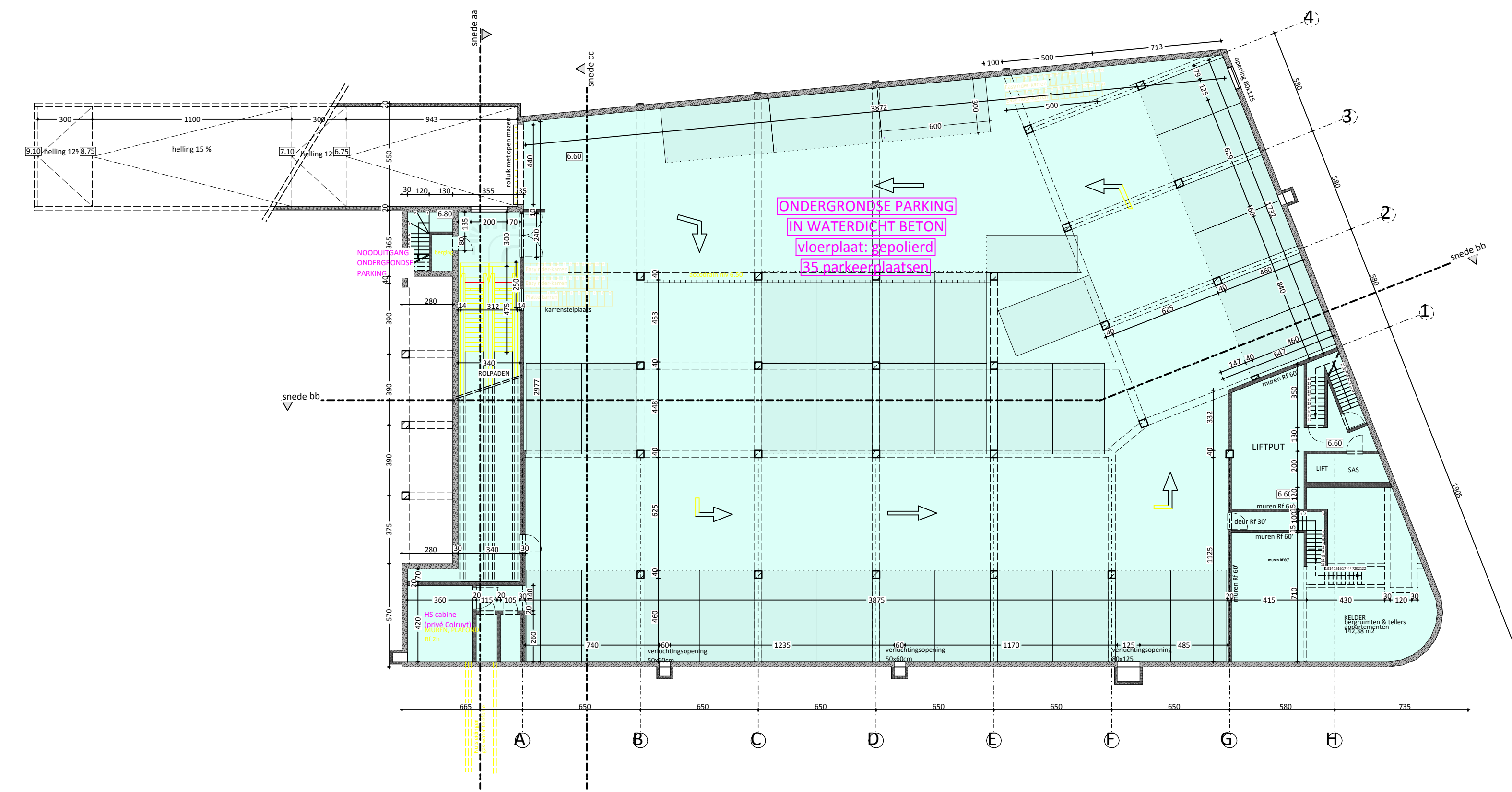
N.V. COLUYT
ARCHITECTENBUREAU
Δ3C
EDINGENSESTEENWEG 196,
1500 HALLE
TEL : 02/360.10.40
FAX : 02/360.02.07

aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor
het slopen van 5 woningen en de uitbreiding van een polyvalente handelsruimte
met bijhorende onder- en bovengrondse parking, groenaanleg en wooneenheden.

AANVRAGER		SCHAALE: 1/150 - 1/2500 - 1/10000	
CVBA Colim EDINGENSESTEENWEG 196, B-1500 HALLE		PLAN NR.	DOSSIER
Filip Van Landeghem Adj. Directeur		1 / 8	
ARCHITECT		DATUM	GETEK.
Piet COLUYT EDINGENSESTEENWEG 196, B-1500 HALLE		28/05/2014	BrCoo
LIGGING		Aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning	
Astridlaan 33 - 3700 Tongeren		A	B
KADASTER		C	D
1 ste afdeling Sectie D mrs 285f, 284 i3 / z3 / g4 / h4 / w2		E	F
		G	H
		I	J
		K	L

inplantingsplan & terreinprofielen
bestaande toestand

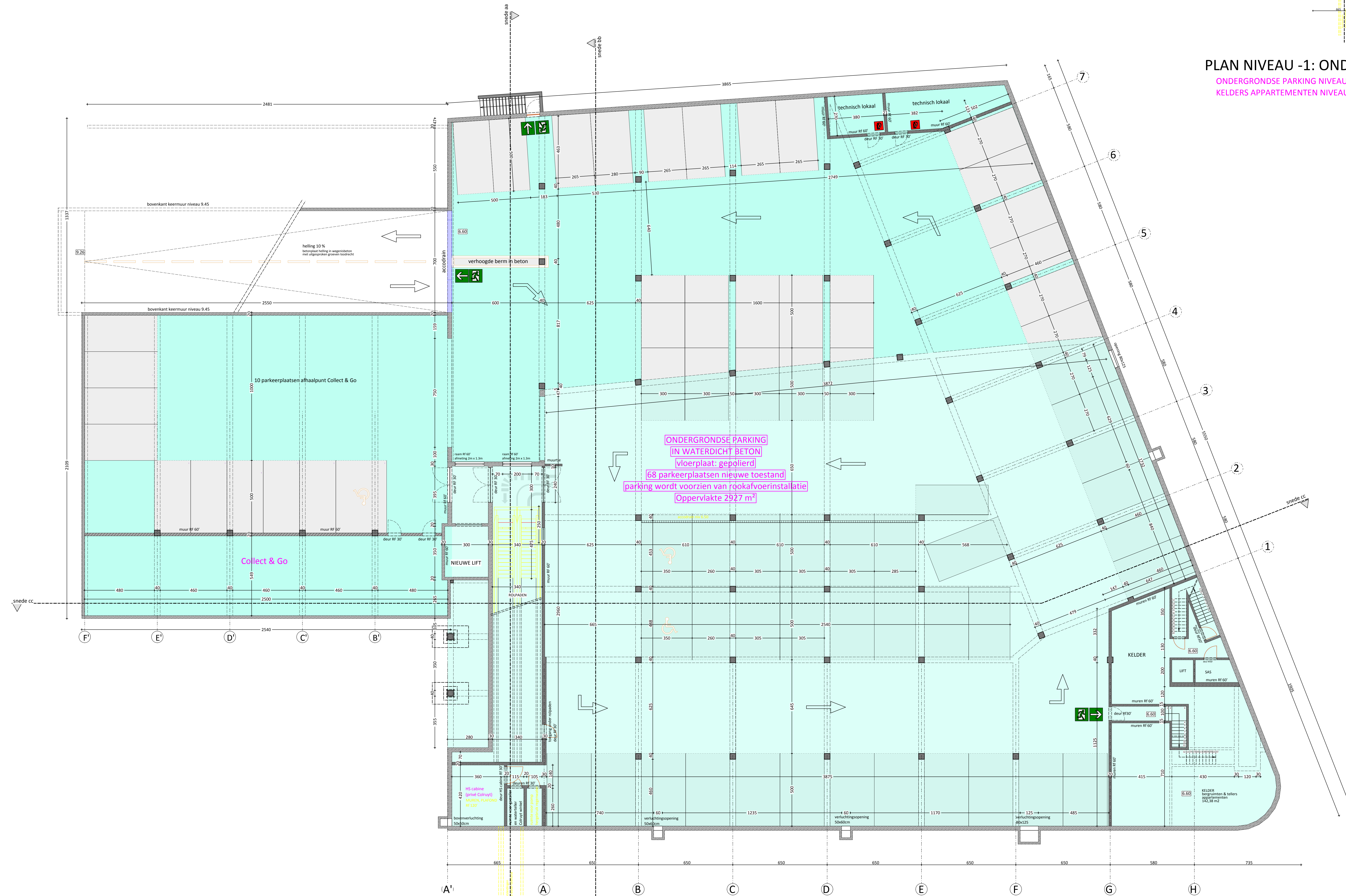
[illegible]

PLAN NIVEAU -1: ONDERGRONDSE PARKING + KELDERS - bestaande toestand

ONDERGRONDSE PARKING NIVEAU 6,60

KELDERS APPARTEMENTEN NIVEAU 6,60

PLAN NIVEAU -1: ONDERGRONDSE PARKING + KELDERS - nieuwe toestand

ONDERGRONDSE PARKING NIVEAU 6 60

ONDERKRONDESE PARKING NIVEAU 6.60
KELDERS APPARTEMENTEN NIVEAU 6.60

INPLANTINGSINFO PROJECT : Tongeren COLRUYT PLAN : BA 2014 Niveau -1 NT kadm70 21/02/2014	ROVINIE :	LIMBURG	N° COLRUYT ARCHITECTENBUREAU EDINGE OEGSTENENWEG, 196 1500 HALLE TEL : 02/360.02.00 FAX : 02/360.02.07
	GEMEENTE :	TONGEREN	
TERREIN PARKING - parking plaatsen 67 PL - parking plaatsen omcirkelen 1 PL GRONDZONING 68 PL	aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor		

aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor
het slopen van 5 woningen en de uitbreiding van een polyvalente handelsruimte
met bijhorende onder- en bovengrondse parking, groenaanleg en woongelegenheden.

AANVRAGER		SCHAAL	
CVBA Colim EDINGENSESTENWEG 196, B-1500 HALLE		PLAN NR. 3/8	DOSSIER
Filip Van Landeghem Adi. Directeur		DATUM 26/05/2014	GETEK. BrCoo
ARCHITECT			OMSCHRIJVING Aanvraag tot steld. vergunning
Piet COLUYT EDINGENSESTENWEG 196, B-1500 HALLE	A		
	B		
	C		
	D		
	E		
	F		
	G		
LIGGING			
Astridlaan 33 - 3700 Tongeren	H		
KADASTER	I		
	J		
	K		
	L		

Niveau -1 (ondergrondse parking)
bestaande & nieuwe toestand

